

OVER TAAL

- 59** Interview
Nicole Raes: de achteruitgang van het Frans is een kwestie van perceptie - Piet Creten
- 63** Taalwerk
De werkwoordpuzzel. Over de groene en rode volgorde - Gert De Sutter
- 66** Idioom & Co
De idiomatischeiteit van spreekwoorden - Albert Oosterhof
- 68** Broodje taal
Guinese of Guineese biggetjes? - Sara Brouckaert
- 70** Interview
Magda Devos over dialect in Vlaanderen - Stephanie Nijst en Ils Sterckx
- 73** Taalwerk
Een n'etje meer of minder? Verleden en toekomst van de tussen-n - Dirk Caluwé
- 76** Dossier
www.vlaamsparlement.be in 't nieuw - Karl Hendrickx
- 79** Te boek
Lullepot. De kunst van het kletsen - Natalie Hulsen
Het Nederlands in jaartallen - Filip Devos
Over woordenboeken - Jacques Van Keymeulen
Cultuurtoeristische Van Dale - Filip Devos
- 83** Column
Rare kerels, die Karels! - Hugo Brouckaert
- 84** Quiz over taal
Test uw kennis van het Nederlands - Natalie Hulsen

Tijdschrift over taal,
tekst en communicatie

Interview

Nicole Raes: de achteruitgang van het Frans is een kwestie van perceptie

PIET CRETEN

Om de zoveel maanden duiken ze op in de kranten: de onheilspellende berichten over de gebrekkige talenkennis van 'de jeugd van tegenwoordig'. Frans is voor de zich sufchattende en vingerlam sms'ende Vlaamse jongere niet meer dan een oude voornaam en bij een meewerkend voorwerp stellen onze oversekste pubers zich mijmerend een gewillige klasgenoot voor. Er zouden studies zijn die aantonen dat andere Europese landen Vlaanderen stilaan inhalen of voorbijsteken op het gebied van vreemdetalenkennis. Veel objectieve gegevens die die berichten staven zijn er echter niet.

Gaat Vlaanderen erop achteruit of doen onze Europese burens het gewoon beter? Volgens sommige bezorgde leraren en ouders is het eerste het geval en zij zoeken de oorzaak in achteruitgang van ons talenonderwijs. Dat zou te veel aandacht besteden aan het oefenen van vaardigheden (spreken, luisteren, lezen en schrijven) en zou traditionele pijlers als grammatica- en woordenschatonderwijs zomaar overboord hebben gegooid.

'Qu'est-ce que sex sa?!', vroegen wij ons af. Nu minister Vandembroucke uitpakt met een taalbeleidsnota spoedden we ons voor meer uitleg naar Brussel voor een gesprek met Nicole Raes, van de entiteit 'Curriculum' van het departement Onderwijs. Die dienst stelt de eindtermen op.

Even voor de duidelijkheid: u maakt eindtermen, leerkrachten verwijzen vaak naar 'het leerplan'. Kunt u die begrippen kort toelichten?

Eindtermen zijn minimumdoelen die de overheid oplegt per graad van twee jaar. Als je de eindtermen leest, dan merk je dat wat ze inhouden echt niet zo uit-

gebreed is. Leerplannen nemen die eindtermen op. De meeste leerplannen worden door de onderwijskoepels gemaakt. Die maken van de eindtermen programma's die tijdens die twee jaar gevolgd moeten worden. Ze bekijken elke eindterm en proberen die inhoudelijk op te vullen. Zo wordt voor talen bijvoorbeeld bepaald welke soort thema's, teksten aan bod moeten komen en welke taalstructuren bestudeerd moeten worden. Daarnaast bieden leerplannen didactische tips. Een leerplan is dus veel uitgebreider dan de eindtermen voor een vak.

Hoe een school aan eindtermen werkt, is in principe helemaal vrij. Je kunt het leerplan zien als een soort

contract dat de school afsluit met de overheid. Leerplannen worden immers goedgekeurd door de inspectie. Elke school moet via een goedgekeurd leerplan aan alle eindtermen werken, maar de manieren waarop dat gebeurt, kunnen verschillen.

Blijkbaar is er op de manier waarop talen nu onderwezen worden heel wat kritiek: is het echt zo slecht gesteld met de taalbeheersing van onze jongeren?

Ik stel mezelf daar ook heel veel vragen over. We kunnen dat ook moeilijk vergelijken omdat we geen cijfers hebben over hoe het vroeger was. Het onderwijs is heel erg gedemocratiseerd.

Enkele decennia geleden was er veel minder volk in het secundair onderwijs. Het publiek dat toen op school zat, was vrij 'sterk', waarmee ik vooral 'homogeen' bedoel.

Het waren scholieren met een achtergrond die ervoor zorgde dat ze vooruit wilden en het belang van de school daarvoor inzagen.

Frans werd er toen bij de Vlamingen ingegoten. Die leerlingen stonden er meer voor open, want het was een manier om in het leven vooruit te komen. Hun ouders hadden vaak in het Frans school gelopen. Die leerlingen kregen dus ook meer hulp van thuis uit. Bovendien zat de maatschappij helemaal anders in elkaar. Ons land was nog niet opgesplitst in gemeenschappen en kennis van het Frans speelde daarom voor de Vlaming een bijzonder belangrijke rol. Maar of mensen die vroeger op straat en thuis niet met Frans geconfronteerd werden zo goed Frans spraken, dat weten we niet.

Het schoolpubliek is nu in alle opzichten diverser. Bovendien is Frans in de wereld minder belangrijk geworden. Nu volgen meer leerlingen Frans en daardoor krijg je natuurlijk een minder goede beheersing bij de gemiddelde scholier. Als je diezelfde groep leerlingen er nu kon uithalen, dan zou die volgens mij nog even goed Frans kennen. Alhoewel, hoe was die kennis dan? Ik vermoed dat die leerlingen van vroeger sterk waren in schrijven en begrijpen. Hoe zat het met spreken? Wellicht was dat vlotte spreken van het Frans slechts voor enkelen weggelegd.

Toch lees je overal veel kritiek op het talenonderwijs. Veel mensen, ook onderwijzers, hebben het beeld van een Brusselse ivoren toren waar enkele theoretici even op papier zetten wat de leerlingen moeten kennen en kunnen. Hoe gaat dat maken van eindtermen eigenlijk in zijn werk?

Een groepje mensen van het departement probeert eerst met een concept, een visie, een eerste aanzet naar buiten te komen. Dan wordt een commissie samengesteld waarin experts en leraren uit scholen van verschillende koepels vertegenwoordigd zijn. Die buigen zich dan over het ontwerp en beginnen te (her-)schrijven en aan te vullen tot er een consensus is. Daarna gaat het hele pakket voor advies nog naar de VLOR (de Vlaamse Onderwijsraad, met vertegenwoordigers uit het hele onderwijslandschap, nvdr). Dan gaat alles terug naar de minister en naar de Vlaamse regering en nadien wordt alles nog eens besproken in het

Vlaams Parlement en bekrachtigd. Dus, alle geledingen zijn van bij het begin bij het proces betrokken en kunnen later nog commentaar geven. Er is dus heel veel inspraak, maar mensen in het veld weten dat niet altijd.

De grootste kritiek die je leest is dat het hedendaagse taalonderwijs te veel uitgaat van het oefenen van vaardigheden, terwijl de traditionele aanpak met veel aandacht voor grammatica en het leren van woordjes zijn nut toch bewezen zou moeten hebben. Vooral in het vak Nederlands zou er te weinig aandacht aan grammaticaonderwijs besteed worden, zodat leerlingen ook vreemde talen moeilijker kunnen leren. Waar komt die kritiek vandaan?

De didactiek is nu inderdaad meer dan vroeger gericht op vaardigheden en dat is maar goed ook. Het probleem is alleen dat er nu mensen zijn die denken dat vaardigheden onderrichten betekent dat taalstructuren niet meer hoeven. Een dergelijke manier van werken kan natuurlijk, maar zo stagneert het verder leren van een taal. Leerlingen kunnen zichzelf dan niet in de taalverwerving sturen.

Het is me een raadsel waar het beeld vandaan komt dat er geen aandacht meer naar grammaticaonderwijs gaat.

Toch is het me een raadsel waar het beeld vandaan komt dat er geen aandacht meer naar grammaticaonderwijs gaat. Het klopt dat er meer tijd dan vroeger besteed wordt aan het inoefenen van vaardigheden, maar als je naar de praktijk kijkt, overheersen de structuren nog altijd.

Wellicht is er een betere communicatie nodig met het veld om goed uit te leggen wat er bedoeld wordt met 'vaardighedenonderwijs'. Te veel leerkrachten maken een opsplitsing tussen kennis van taalstructuren en vaardigheden. Neem bijvoorbeeld de evaluatie. In plaats van leerlingen opdrachten te geven waarmee nagegaan kan worden of ook de structuren bekend zijn, geven veel leerkrachten om schrijfvaardigheid te toetsen een losstaande schrijftaak en dan bijvoorbeeld invulzinnetjes om grammatica te testen. Kennis en vaardigheden zijn met elkaar verbonden. Het ene kan niet zonder het andere.

Is de kritiek dan onterecht?

Niet helemaal. Hoewel de overheid op het gebied van de verdeling kennis/vaardigheden niets oplegt, is er inderdaad een probleem. Minister Vandenbroucke is daar op dit moment mee bezig. We willen bijvoorbeeld graag op een zinvolle manier – niet via de traditionele losstaande zinsontleding – meer aandacht hebben voor grammatica, zowel bij vreemde talen als bij Nederlands. Ik zie het vak Nederlands onder meer als een servicevak. Ik weet dat veel leerkrachten Nederlands dat niet graag horen. Je hebt Nederlands nodig voor alles, ook bijvoorbeeld om je geschiedenis te studeren, je hebt het nodig voor je denken, voor je leren dus.

Bovendien is het zo dat als er aandacht naar grammatica gaat, dat er dan geen uniforme terminologie is. Dat begint al in het lager onderwijs. Het strafste voorbeeld dat ik onlangs hoorde was een school waar men de kinderen niet leerde wat een bijvoeglijk naamwoord of een adjectief was, omdat dat te moeilijk zou zijn. De kinderen moesten dergelijke woorden benoemen met 'mooi-woord'. Maar als dat normaal begaafde kinderen zijn, waarom dan niet meteen zeggen dat het adjectieven zijn? Je hoeft niet bang te zijn om een moeilijker woord aan een kind te leren. Als een kind 'mooi-woord' kan onthouden en dus begrijpen, waarom dan niet 'bijvoeglijk naamwoord'?

Komen die leerlingen dan bij een andere leerkracht die de traditionele terminologie wel gebruikt, dan raken ze in de war. Daar moeten we dus aan werken. De talenbeleidsnota wil daarom dat bestudeerd wordt welke termen de leerlingen voor welke structuren nodig hebben en hoe we er met alle taalleerkrachten, ook die van de vreemde talen, uniformiteit in kunnen krijgen.

Bij wie moeten we nu de oorzaak van die problemen zoeken?

Ik denk dat het volgende gebeurd is. Wij hebben vroeger grammatica gehad om de grammatica, met bepalingen van gesteldheid, hoedanigheid en wat nog allemaal; daar kun je niet meteen iets mee doen. Vandaar wellicht de hedendaagse angst voor grammatica. Je hebt echt niet zoveel grammatica nodig om een taal te leren. Met enkele eenvoudige begrippen kan al heel veel. Op een bepaald moment moet de boodschap gekomen zijn dat leerlingen hun kennis meer moesten kunnen toepassen. Dan zijn de eerste eindtermen gekomen met dat signaal. In de eindtermen talen luidt het dat leerlingen de kennis van grammatica en woordenschat moeten kunnen gebruiken om bijvoorbeeld een schrijf- of spreektaak uit te voeren. Meer staat er niet. In de formulering is veel gewicht gegaan naar vaardigheden en daardoor is wellicht het vertekende beeld ontstaan dat grammatica niet meer belangrijk was.

Als stimulans voor een betere vreemdetaalbeheersing wordt wel eens geopperd dat ons onderwijs maar tweetalig moet worden (men spreekt van 'CLIL' = Content and Language Integrated Learning, nvdr). Bent u een fan van het onderrichten van pakweg biologie of geschiedenis in het Frans of het Engels?

Ik heb daar al goede voorbeelden van gezien, maar ook heel slechte. Als we dat doen, moeten we dat goed doen. Ik wil geen leraar biologie voor de klas die afschuwelijk Frans spreekt. Maar als er toevallig leerkrachten zijn die perfect tweetalig zijn, waarom niet?

Om de kennis van het Frans en het Duits te stimuleren, zouden we in het ideale geval een beroep moeten kunnen doen op leerkrachten uit Wallonië en de Oostkantons, omdat we dan vakleerkrachten zouden hebben die perfect Frans en Duits spreken.

Maar er moet ook een goede methodiek aan vastzitten. Onze leerlingen moeten de vakterminologie ook in het Nederlands krijgen. Er zijn zeker voorbeelden waar dat heel goed onderbouwd is. Een leerkracht moet in elk geval de taal perfect spreken. Dat betekent dus dat er een grotere mobiliteit van leerkrachten nodig is. De minister wil nu een aantal proefprojecten opzetten voor Frans en Duits en in de derde graad kan er ook Engels bij komen in functie van het academische Engels in het hoger onderwijs.

Ik zie Nederlands onder meer als een servicevak, maar heel wat leerkrachten Nederlands horen dat niet graag.

Kan een dergelijke aanpak geen problemen opleveren voor de inhoud van het vak?

Ja, dat is de grote kritiek van vakmensen. Ze zijn bang dat vakinhouden verloren zullen gaan. Maar dan moet je je de vraag stellen welke vakinhouden je belangrijk vindt. Heb je alles nodig wat er in het leerplan staat? Als je alles wil blijven geven, dan wordt het moeilijk. Maar wat is de essentie van bepaalde vakken? Er kan en mag volgens mij wel geschrapt worden en dan is er ruimte voor onderwijs in een vreemde taal.

Zouden lessen in een vreemde taal zwakkere leerlingen en/of allochtonen niet kunnen benadelen?

Klopt. Het is vooral goed voor homogene groepen van Vlaamse leerlingen met een goede basis. Als dat niet zo is, dan wordt het heel moeilijk. Daarom mag er niet te vroeg begonnen worden met dergelijk onderwijs. Naargelang de taal die men kiest, moet alles goed onderbouwd worden en dan kan men geleidelijk aan delen van vakken in een andere taal geven, afhankelijk van het lerarenpotentieel. Het kan ook niet de bedoeling zijn meerdere jaren aan een stuk hetzelfde vak in een andere taal te onderwijzen.

Vlaanderen is op dat vlak heel voorzichtig. In veel landen gebeurt het al. In Europa zijn er zes uitzonderingen en wij zijn er daar een

van. Ik geloof sterk in de mogelijkheden ervan, maar het moet goed gebeuren, anders maak je veel kapot, en dan heb ik liever geen verandering.

Wallonië experimenteert volop met vreemde talen in de kleuterklas en de lagere school. Kleuters zouden spelenderwijs vaardigheden opdoen die ze later veel moeilijker kunnen verwerven. Is dat misschien een manier om de kennis van het Frans te verbeteren?

Dat noemt men immersie of onderdompeling. Ik ben daarnaar gaan kijken in Wallonië. De aanpak was heel goed, maar het waren Vlaamse leerkrachten die lesgeven in homogene klasjes van Walen met eenzelfde socio-economische status. Dat maakt het een beetje elitair, maar het werkt wel goed. Onze minister wil het echter niet in die vorm, net wegens het 'élitaire' karakter. Hij is ook bang dat het de positie van het Nederlands zou verzwakken. Hij is wel een voorstander van taalsensibilisering op jonge leeftijd door liedjes, spelletjes, enzovoort in een vreemde taal als eerste vorm van contact. Op die manier kun je kinderen vanaf jonge leeftijd gevoelig maken voor taal.

Los van de vraag of ons talenonderwijs erop vooruit of achteruit gaat, lijkt er een groot probleem te zijn met de talenkennis van allochtonen. Zelfs zij die het Nederlands vrij goed beheersen hebben het moeilijk om bepaalde finesses in de taal te bespeuren, zodat ze soms ook een achterstand op het gebied van andere, niet-talige vakken oplopen. Is men bij de overheidsinstellingen op zoek naar oplossingen voor dat bijzonder moeilijk op te lossen probleem?

De minister zet heel veel in op de Nederlandse taalvaardigheid. Er zal veel meer geëist worden van alle leerkrachten op het gebied van het Nederlands. De minister zal extra kleuteronderwijzers aanwerven om kleinere klassen te krijgen, zodat men meer aandacht aan allochtone kinderen kan besteden. Hij laat ook de eindtermen voor zaakvakken in het secundair nagaan op de aandacht die erin naar het Nederlands uitgaat. Daarnaast wil hij leerlingen op scharniermomenten screenen, zodat er tijdig en beter geremedieerd kan worden.

De werkwoordpuzzel. Over de groene en rode volgorde

GERT DE SUTTER

Hebt u er tijdens een gesprek ooit bij stilgestaan dat de snelheid waarmee u woorden kiest in functie van de boodschap die u wilt overbrengen, en de snelheid waarmee u die woorden in een voor het Nederlands aanvaardde volgorde kunt plaatsen, behoorlijk fenomenaal is? Nog indrukwekkender wordt het als we ons realiseren dat we soms meerdere mogelijkheden hebben om de woorden in de zin te schikken. We moeten dan niet alleen de juiste woorden selecteren, we moeten ook nog eens snel beslissen in welke volgorde we ze gaan aanbieden. Een van die omstandigheden waar we de keuze hebben tussen verschillende volgordealternatieven, is wanneer een deelwoord en een hulpwerkwoord aan het eind van de zin naast elkaar staan. In dergelijke gevallen kunnen we het deelwoord zowel voor als na het hulpwerkwoord plaatsen. Maar wanneer plaatsen we het deelwoord ervoor en wanneer erna? Is dat pure willekeur of zit er systeem in de variatie?

Wie af en toe eens in de pen kruipt, zal er misschien al over gestruikeld zijn. Schrijf ik nu het best *gevonden heeft* of *heeft gevonden*?

- (1a) De piloot betwistte dat de stewardess een konijn in de motor gevonden heeft.
(1b) De piloot betwistte dat de stewardess een konijn in de motor heeft gevonden.

Een antwoord op die vraag bieden de meeste recente grammatica's en taaladviesboekjes niet; zij vinden beide volgordes even goed. Dat was een aantal decennia gele-

den wel even anders. Toen had je overtuigde voorstanders van deze of gene volgorde. Echt rationele argumenten werden daarbij overigens niet gebruikt: de volgorde met het deelwoord voorop (ook wel de *groene volgorde* genaamd) zou te Duits zijn (in het Duits heb je maar één mogelijke volgorde, en dat is de volgorde met het deelwoord voorop: *gefunden hat*), de andere volgorde (de zogenaamde *rode volgorde*) zou minder vloeiend klinken. Interessanter dan die wenselijkheidsdiscussie is de vraag naar het waarom van beide volgordevarianten: waarom kiezen taalgebruikers nu eens voor de ene vorm en dan weer voor de andere?

Op zoek naar de sleutel

De drang naar meer inzicht in de woordvolgordevariatie in tweeledige werkwoordelijke eindgroepen met een deelwoord en een hulpwerkwoord is al langer aanwezig. Vanaf de jaren 50 van de vorige eeuw ontstond er een stroom aan publicaties die vanuit diverse perspectieven een licht hebben trachten te werpen op de variatie. Hoewel dat onderzoek zonder twijfel bijzonder interessante resultaten opgeleverd heeft, blijft een gefundeerd, omvattend antwoord op de bovenstaande waarom-vraag voorlopig toch nog uit. De redenen daarvoor zijn voornamelijk methodologisch en analytisch van aard. Kort samengevat, komt het erop neer dat het geanalyseerde taalmateriaal en de gehanteerde analysemethodes in de diverse onderzoeken zodanig uiteenlopend waren dat een vergelijking van de verschillende resultaten erg moeilijk was. Zo werd van een aantal factoren aangetoond dat ze invloed op het woordvolgordegedrag hebben, maar het was niet duidelijk of die invloed zich beperkte tot het geanaly-

seerde materiaal of ook ruimer actief was. Daarenboven was nog niemand op het idee gekomen om de invloeden van die factoren rechtstreeks met elkaar te vergelijken. Een beter beeld van het complexe samenspel tussen die factoren zou namelijk wel eens de sleutel kunnen zijn tot een omvattend(er) inzicht in de mechanismen die taalgebruikers bij de keuze tussen de groene en de rode volgorde sturen.

Geavanceerde zinsontleding

Om het complexe kluwen van interagerende factoren te ontwarren en finaal het raadsel achter de syntactische coëxistentie te ontcijferen, heb ik in het kader van mijn doctoraatsproject aan de KU Leuven een grote hoeveelheid spontaan geproduceerd taalmateriaal uit grote corpora geëxtraheerd en met behulp van een batterij geavanceerde kwantitatieve methodes geanalyseerd. Meer bepaald werd aan de hand van een dataset met meer dan 15 000 (gesproken en geschreven) zinnen de invloed van dertien factoren op de keuze tussen de groene en de rode volgorde bestudeerd. Uit de resultaten van dat onderzoek blijkt dat de keuze voor de ene of de andere volgorde absoluut niet willekeurig is, maar volgens een verbazingwekkend complexe systematiek gebeurt: de keuze die taalgebruikers maken, blijkt namelijk af te hangen van taalexterne factoren, zoals de regionale afkomst of de aard van de communicatiesituatie, maar ook van taalinterne factoren, zoals het ritme in de zin, de betekenis van het werkwoord en de ervaring die taalgebruikers in het verleden al met dergelijke woordvolgordes en werkwoorden gehad hebben.

Etnische verschillen

Dat het taalgebruik van Vlamingen en Nederlanders hier en daar wat verschilt, is alom bekend. Dat het daarbij niet enkel om uitspraakverschillen of lexicale verschillen, maar ook om verschillen in woordvolgordepreferenties gaat, komt in het onderzoek duidelijk naar voren. De resultaten geven namelijk aan dat Nederlanders vaker de rode volgorde (*heeft gevonden*) gebruiken dan Vlamingen. Hoe dat komt, is niet geheel duidelijk, al is het wel aannemelijk om te veronderstellen dat de voorkeursverschillen tussen de twee regio's in verband gebracht kunnen worden met de manier waarop het Nederlands zich in beide regio's ontwikkeld heeft. Terwijl het Nederlands sinds de 17de eeuw een onafgebroken ontwikkeling van de standaardtaal heeft gekend, is de standaardisering van het Nederlands in Vlaanderen pas in de 20ste

eeuw goed op gang gekomen. Het gevolg daarvan is dat het taalgebruik in Vlaanderen en Nederland nogal wat verschillen vertoont. Ook al zijn veel van die verschillen in de laatste decennia weggewerkt, voornamelijk op het gebied van het woordgebruik (doordat de Vlamingen de standaardtaal van boven de Moerdijk overgenomen hebben), toch is het taalgebruik in Vlaanderen en Nederland nog steeds niet identiek, zoals uit de resultaten blijkt.

Op het gebied van woordvolgordevoorkeuren is Vlaanderen overigens geen monolithisch blok: Vlaams-Brabanders en Antwerpenaren blijken namelijk vaker de rode volgorde (*heeft gevonden*) te gebruiken dan Limburgers en Oost- en West-Vlamingen. Met de sociaaleconomische en linguïstische centrumfunctie van Vlaams-Brabant en Antwerpen en de net geschetste standaardiseringstrajecten van Vlaanderen en Nederland in het achterhoofd is het niet verwonderlijk dat het juist deze regio's zijn die het nauwst aansluiten bij de volgordepraktijken in Nederland.

Beperkt door de omstandigheden

Naast het verband tussen de regio waaruit iemand afkomstig is en de woordvolgordekeuze maakt het onderzoek ook duidelijk dat taalgebruikers de keuze voor een van de varianten laat afhangen van de communicatieomstandigheden (register). Zo gebruiken taalgebruikers in gesproken taalgebruik en in communicatiesituaties met een hoge mate van interactie (bv. dialogen) vaker de groene volgorde (*gevonden heeft*) dan in geschreven taalgebruik en in situaties met een beperktere interactie (bv. monologen). In communicatiesituaties met een hoge mate van redactionele controle (bv. krantenmateriaal) wordt daarentegen vaker de rode volgorde (*heeft gevonden*) gebezigd dan in situaties met een beperktere vorm van redactionele controle (bv. internetdiscussies). Uit die resultaten kan men concluderen dat taalgebruikers de keuze voor een van de woordvolgordes laten afhangen van de tijd die ze ter beschikking hebben om de productie van een taaluiting tot een goed einde te brengen: hoe sneller de communicatie moet plaatsvinden, hoe vaker de groene volgorde (*gevonden heeft*) gebruikt wordt. Concreet betekent dat dan bijvoorbeeld dat taalgebruikers tijdens het spreken vaker de groene volgorde (*gevonden heeft*) gebruiken dan tijdens het schrijven, omdat tijdens het spreken de omzetting van de boodschap die taalgebruikers in hun hoofd hebben naar concrete akoestische signalen veel sneller moet gebeuren dan tijdens het schrijven. In dat laatste geval hebben taalgebruikers namelijk wat meer tijd om na te denken over de juiste vorm van de taaluiting en dat leidt er onder meer toe dat taalgebruikers wat

vaker geneigd zijn om voor de rode volgorde (*heeft gevonden*) te kiezen, omdat ze die mooier of beter vinden.

Een volgorde met een gevoel voor ritme

Uit het onderzoek blijkt verder nog dat de keuze tussen de groene of de rode volgorde ook samenhangt met het zinsritme, meer bepaald met een evenwichtige afwisseling tussen beklemtoonde en onbeklemtoonde lettergrepen. Door onder meer de afstand tussen de verschillende klemtonen in de zin te tellen, kon vastgesteld worden dat taalgebruikers in de mate van het mogelijke een accentbotsing tussen het deelwoordaccent en een vorig of een volgend accent trachten te vermijden. Dat doen ze door het onbeklemtoonde hulpwerkwoord voor of na het deelwoord te plaatsen. Taalgebruikers maken met andere woorden creatief gebruik van de ter beschikking staande woordvolgordealternatieven om een mogelijk accentueringsprobleem (zoals in zin (2a)) op te lossen; ((2b) biedt de oplossing; de onderstreepte lettergrepen zijn beklemtoond):

- (2a) Het verbaast me niet dat de stewardess het konijn opgegeten heeft.
(2b) Het verbaast me niet dat de stewardess het konijn heeft opgegeten.

Het konijn is vermist

Een ander opvallend resultaat is dat adjectivische deelwoorden, zoals *bestand* en *vermist*, die weliswaar op deelwoorden lijken, maar in feite als adjectieven beschouwd dienen te worden, voornamelijk in de groene volgorde (*gevonden heeft*) voorkomen, maar soms toch ook in de rode volgorde (*heeft gevonden*) gebruikt worden:

- (3a) Het verbaast me niet dat het konijn vermist is.
(3b) Het verbaast me niet dat het konijn is vermist.

Die vaststelling is opvallend, omdat ze indruist tegen een van de bekendste stelregels van de Nederlandse grammatica: 'Plaats adjectieven of adjectivische deelwoorden nooit in de rode volgorde'. Nog opvallender is dat ook journalisten van kwaliteitskranten, van wie toch aangenomen kan worden dat ze professionele taalgebruikers zijn en derhalve weet hebben van dergelijke doornen in de Nederlandse grammatica, de gewraakte volgorde af en toe gebrui-

ken. Blijkbaar wordt de soep ook op krantenredacties niet zo heet gegeten als ze opgediend wordt.

Syntactische recyclage

Tot slot maakt het onderzoek ook duidelijk dat de keuze voor een van de woordvolgordevarianten beïnvloed wordt door wat we syntactische recyclage zouden kunnen noemen. Daarmee wordt de neiging van taalgebruikers bedoeld om een bepaald syntactisch patroon, dat recent geactiveerd is, te hergebruiken. Concreet komt het erop neer dat wanneer taalgebruikers eenmaal de groene volgorde (*gevonden heeft*) gebruikt hebben, ze in de daarop volgende zinnen eveneens de groene volgorde activeren en, omgekeerd, wanneer ze eenmaal de rode volgorde (*heeft gevonden*) gekozen hebben, ze daarna de rode volgorde blijven gebruiken. Dat resultaat kan geïnterpreteerd worden als een strategie om de computationele last bij taalproductie te verminderen. Door met andere woorden een volgorde te kiezen die recent geactiveerd is, hoeven taalgebruikers zich niet opnieuw bezig te houden met de woordvolgordebepaling en kunnen ze zich bij de taalproductie op andere zaken concentreren.

Deterministische chaos

Hoewel de groene en de rode volgorde intuïtief in weinig van elkaar lijken te verschillen, blijkt uit het voorgaande dat taalgebruikers in de dagelijkse praktijk toch een goed idee hebben wanneer ze de ene dan wel de andere volgorde willen gebruiken (ook al zijn ze zich daar misschien niet altijd van bewust). De redenen waarom ze nu eens voor de ene en dan weer voor de andere volgorde kiezen blijken daarbij erg divers te zijn: de regio waaruit men afkomstig is, de communicatieve situatie waarin men zich bevindt, de accentstructuur van de zin, de semantiek van het werkwoord en eerdere ervaringen met werkwoordelijke eindgroepen spelen simultaan bij de woordvolgordebepaling een rol.

Gert De Sutter is als doctor-assistent verbonden aan het departement Vertaalkunde van de Hogeschool Gent. Meer informatie over zijn onderzoek vindt u op <http://webs.hogent.be/gertdesutter>.

e-mail: gert.desutter@hogent.be

De idiomaticiteit van spreekwoorden

ALBERT OOSTERHOF

Deze bijdrage gaat over spreekwoorden. Aan de hand van een aantal spreekwoorden stellen we enkele interessante observaties aan de orde die illustreren dat spreekwoorden niet altijd een onveranderlijke vorm hebben.

De veranderlijkheid van spreekwoorden

Volgens de *Grote Van Dale* (14de druk, 2005) is een spreekwoord een uitspraak met een levenswijsheid of morele implicatie, waarvan de vorm vrijwel onveranderlijk is. In deze definitie is het woord *vrijwel* erg belangrijk. Veel spreekwoorden hebben namelijk geen onveranderlijke vorm. Naast *De appel valt niet ver van de boom* wordt bijvoorbeeld ook *De appel valt niet ver van de stam* gebruikt. Naast *Ieder weet het best waar hem de schoen wringt* kennen we *Ieder voelt het best waar hem de schoen knelt*. Zulke verschillen vormen een interessant studieobject. Zo kunnen we ons afvragen: voor welke percentage van het totaal aantal spreekwoorden ligt de vorm niet volledig vast? Ook zou het interessant zijn om een syntactische inventarisatie van de variatie in het gebruik van spreekwoorden te maken. Soms ligt het bijvoorbeeld niet vast welk werkwoord er gebruikt wordt (*wringt* tegenover *knelt*), terwijl er in andere gevallen variatie mogelijk is in de keuze van een naamwoord (*boom* tegenover *stam*). De vraag is: hoe frequent komen de verschillende mogelijkheden tot variëren voor? Maar dit alles is voer voor toekomstig onderzoek.

Het feit dat de juiste vorm van een idiomatische verbinding niet vastligt, kan er voor zorgen dat de betreffende verbinding geen spreekwoord meer genoemd kan worden. Volgens *Van Dales Spreekwoordenboek* (3de druk, 2000) is *Men moet niet over één nacht ijs gaan* een spreekwoord. Toch is deze presentatie eigenlijk misleidend, omdat het gebruik van het voornaamwoord *men* helemaal niet vastligt. We kunnen ook zeggen *Wij/Jullie/Jan en Piet gaan liever niet over één nacht ijs*. Daarom is het in dit geval beter om te zeggen dat het hier gaat om een *uitdrukking*. Volgens de *Grote Van Dale* is een *uitdrukking* een vaste, idiomatische verbinding van woorden met een figuurlijke betekenis. *Uitdrukkingen* worden dus niet gedefinieerd als uitspraken met een vrijwel onveranderlijke vorm. *Van Dale Spreekwoordenboek* is dus eigenlijk een woordenboek voor spreekwoorden & co.

Het schoentje / De schoen

Spreekwoorden en uitdrukkingen zijn vormen van taalgebruik die zich goed lenen voor onderzoek naar Noord/Zuid-verschillen. Terwijl een Nederlander het heeft over *mosterd na de maaltijd* zegt een Belg bijvoorbeeld *vijgen na Pasen*. In dit geval zijn er twee compleet verschillende uitdrukkingen waarin een andere beeldspraak wordt toegepast om dezelfde boodschap over te brengen. Daarnaast zijn er gevallen waarbij het verschil subtieler is. Zo zegt men in Nederland *Wie het laatst lacht, lacht het best*, terwijl dit spreekwoord in Vlaanderen vaak in een iets andere constructie wordt gezegd: *Wie laatst lacht, best lacht*.

Soms vinden we één en hetzelfde verschil terug in meer dan één spreekwoord. Een voorbeeld is het gebruik van *schoen* tegenover de verkleinvorm *schoentje*. Nederlanders zeggen *Daar wringt de schoen* en *Wie de schoen past, trekke hem aan*. In Vlaanderen wordt *schoentje* gebruikt: *Daar wringt het schoentje* en *Wie het schoentje past, trekke het aan*. Dit blijkt uit een onderzoekje waarin met de zoekmachine Google voorkomens in het domein .be zijn vergeleken met die in het domein .nl. De tabel laat zien dat in België in beide spreekwoorden veel vaker *schoentje* wordt gebruikt dan *schoen*, terwijl in Nederland *schoen* frequenter is.

domein	Daar...				Wie ... past, trekke hem/het aan	
	... wringt knelt ...			
	<i>de schoen</i>	<i>het schoentje</i>	<i>de schoen</i>	<i>het schoentje</i>	<i>de schoen</i>	<i>het schoentje</i>
.nl	701	78	43	47	789	51
.be	57	630	19	390	60	222

De oplettende lezer zal opmerken dat in het domein .nl tegen de algemene tendens in *schoen* ongeveer even vaak voorkomt als *schoentje* in zinnen met *het schoentjelde schoen knelt* (43 en 47 maal). Dat komt doordat de vorm met *knellen* in Vlaanderen gebruikelijker is dan in Nederland (zoals de tabel laat zien). De kans is dus groot dat relatief veel voorkomens van *schoentje* in het domein .nl voor rekening komen van taalgebruikers met een Vlaamse achtergrond.

Niet over één nacht ijs?

Tot slot staan we stil bij de uitdrukking (*niet*) *over één nacht ijs gaan*. In woordenboeken wordt aangenomen dat het woord *niet* onderdeel uitmaakt van de uitdrukking. Daar valt echter over te discussiëren. In de literatuur over negatief polaire items (NPI's) vinden we de aanname dat uitdrukkingen zoals *over één nacht ijs gaan* NPI's zijn. NPI's zijn woorden/uitdrukkingen die vooral voorkomen in contexten met een ontkenning en in een beperkt aantal andere (in de literatuur gedefinieerde) contexten. *Over één nacht ijs gaan* kan gezien worden als zo'n NPI. De uitdrukking komt voor met een ontkenning (*Ze gaat nooit over één nacht ijs*) en

in een beperkt aantal andere contexten, zoals vragen (*Waarom zou je over één nacht ijs gaan?*) en conditionele zinnen (*Als je over één nacht ijs gaat...*). Op grond hiervan zouden we kunnen concluderen dat het woord *niet* geen deel uitmaakt van de uitdrukking, maar dat uitdrukkingen zoals *over één nacht ijs gaan* negatief polair zijn. Een dergelijk standpunt leidt echter tot enkele vervelende vragen. Bijvoorbeeld de volgende: waar ligt de grens? Neem een spreekwoord als *De appel valt niet ver van de boom*. Niemand zal zeggen dat we hier te maken hebben met een negatief polair spreekwoord *De appel valt ver van de boom*. Toch zijn zinnen als *Aangezien de appel zelden ver van de boom valt...*, waarin het negatiepartikel vervangen is door een ander soort element (in dit geval *zelden*), wel degelijk te vinden (bijvoorbeeld op internet).

Een andere vraag heeft ermee te maken dat er naast NPI's ook positief polaire items (PPI's) bestaan. Dit zijn items die vooral in positieve contexten voorkomen, zoals *vrij* in *Hij is vrij slim*. De zin *Hij is niet vrij slim* zal niet snel voorkomen. Dat geldt echter ook voor een uitdrukking als *op zijn neus kijken*. De zin *Hij kijkt niet op zijn neus* is erg ongebruikelijk. Zijn zulke uitdrukkingen dan PPI's? De vraag is of een dergelijke manier van redeneren niet leidt tot een wildgroei aan NPI's en PPI's. Er is dus ook iets voor te zeggen dat een uitdrukking als *over één nacht ijs gaan* geen NPI is, maar dat het woord *niet* gewoon deel uitmaakt van de uitdrukking. Die stellingname draagt ertoe bij dat een inventarisatie van NPI's en PPI's een haalbare onderneming blijft.

Albert Oosterhof is neerlandicus.

e-mail: albert.oosterhof@Ugent.be

Broodje taal

Guinese of Guineese biggetjes ?

SARA BROUCKAERT

*Cavia's, ik heb het er niet voor. Ik ben wel voor de diertjes hoor; ze zijn ook zo zacht en pluizig, maar niet voor de ellende die ze een brave taaladviseur kunnen bezorgen op een doordeweekse dag. Want de gewone cavia, de *Cavia porcellus**

zoals u en ik hem meestal noemen, dat beest krijgt ook wel de naam Guinees biggetje. Geen probleem, niets aan de hand, zo'n Guinees biggetje lijkt zelfs nog een stuk aaibaarder dan een cavia. Maar wat als het nu om twee van zulke diertjes gaat, zijn het dan Guinese of Guineese biggetjes?

Die vraag werd mij onlangs gesteld en ik dacht: 'Dat zoeken we gewoon even op.' Niet dus. Woordenboeken en taaladviesbronnen raken het maar niet eens over de afkomst van die biggetjes. Want daar zit het hele probleem: de schrijfwijze van hun naam zou samenhangen met hun land van herkomst. Het adjectief bij *Guinee* is *Guineese*, het adjectief bij (*Equatoriaal-*) *Guinea* is *Guinese*, dat is zo geregeld in onze spelling. De lange *e*-klank wordt, zo staat het in de Woordenlijst, op het einde van een woord met twee tekens geschreven en die spelling wordt behouden in een samenstelling of afleiding. Volgens die regel spellen we dus *zee* – *zeevis* – *overzeese*. De regel geldt ook voor plaatsnamen op *-ee*, vandaar dat bij *Guinee* *Guineese* hoort. Aangezien *Guinea* niet eindigt op *-ee* maar wel op *-a*, volgt het die regel niet. *Guinea* is zoals *Canada* en *Europa*, en de plaatsnaam krijgt bijgevolg een adjectief met één *e*: *Europese*, *Canadese*, *Guinese*.

Nu hoor ik u al denken dat het toch niet zo allemachtig moeilijk kan zijn om na te gaan waar het beest vandaan komt. Toch wel! Meningen verschillen, en gemoederen raken verhit (staat u mij enige literaire overdrijving toe). In zulke gevallen is het verstandigste wat men kan doen: bij het begin beginnen.

Terug naar Afrika

Het begin van de biggetjes ligt, daarover bestaat algemene consensus, in Afrika. Dat is al gek op zich, want ze lopen alleen in Zuid-Amerika rond. Maar goed, laten we daar voorlopig maar overheen gaan, gemakshalve, het is zo al erg genoeg. Afrika dus. Nu zijn er in Afrika een aantal landen die op de naam afgaande wel eens de bakermat van onze biggen zouden kunnen zijn: de République de Guinée (in het Nederlands kortweg Guinee), de República da Guiné-Bissau (Guinee-Bissau) en de República da Guinea Equatorial (Equatoriaal-Guinea of Equatoriaal-Guinee), al valt Guinee-Bissau in de discussie al meteen af. Het gaat tussen de andere twee, zo blijkt.

Zoals ik al zei, komen de taalwerken er niet uit. Om er maar enkele te noemen: de Woordenlijst, het Genootschap Onze Taal en taaladvies.net hebben het over *Guinese* biggetjes; Van Dale, Verschuieren en vrtaal.net verkiezen dan weer *Guineese*. Het laatste wat ik wil, is mijn eigen beroepscategorie afvallen, maar een taalkundige is misschien niet de meest geschikte persoon

om zich in te laten met de oorsprong der soorten. Andere bronnen zijn dus aangewezen, zoals een betrouwbare encyclopedie. De Encarta Winkler Prins editie 2007 is duidelijk: de naam *Guinees biggetje* komt van 'Guinea (West-Afrika)'. *Guinea* zoals in *Equatoriaal-Guinea*? Neen, wie verder leest merkt dat met *Guinea* de *République de Guinée* wordt bedoeld. Hoewel *Guinee* de algemene Nederlandse benaming is, gebruikt de Winkler Prins daarnaast ook de naam *Guinea*, en daarin is hij niet alleen. Die vormvariant voor *Guinee* hebben we vooral aan het Engels te danken, waarin zowel *Guinee* (Eng. *Guinea*, met de klemtoon op de eerste lettergreep en eindigend op een lange *i*-klank) als *Equatoriaal-Guinea* (Eng. *Equatorial Guinea*) op *-ea* eindigt. Maar wat de *Guinea pig* betreft, zijn ze ook in het Engels formeel: dat komt van *Guinee* en niet van *Equatoriaal-Guinea* volgens de Oxford English Reference Dictionary 2003, en de elektronische Encyclopaedia Britannica 2007 denkt er net zo over. Verder spuurwerk levert grotendeels hetzelfde resultaat: de oorsprong van de naam ligt in *Guinee*. Als we ervan mogen uitgaan dat dat inderdaad zo is, en als we het erover eens zijn (en dat zijn we) dat de Nederlandse naam voor *La République de Guinée* *Guinee* is, dan schrijven we *Guineese biggetjes*. En hier past meteen ook enige verduidelijking: niet de cavia zélf komt van *Guinee*, wel zijn naam.

Terug in de tijd

Cavia's werden in voorhistorische tijden al door de Inca's in Peru als huisdier gehouden vanwege het vlees. Vanaf de 16de eeuw brachten de Spanjaarden de diertjes mee naar Europa via West-Afrika, onder andere via *Guinee*. Vandaar de naam, die op het eerste gezicht niets te maken heeft met hun natuurlijke habitat.

De verwarring in het Nederlands is volgens mij grotendeels het gevolg van de verschillende benamingen. Doordat hetzelfde land zowel *Guinee* als *Guinea* wordt genoemd, gelden voor het adjectief van dat ene land twee verschillende spellingen. Je zou van minder

in de war raken. De stap naar *Equatoriaal-Guinea* is dan natuurlijk ook gauw gezet, want dat biedt een goede verklaring voor die spelling *Guinese* naast *Guineese*.

En weet u wat? Eigenlijk maakt het volgens Van Dale niet eens uit waar de cavia's vandaan komen. Die noemt *Equatoriaal-Guinee* als evenwaardige vormvariant voor *Equatoriaal-Guinea*. De spelling *Guineese biggetjes* is zo bekeken dus sowieso correct, langs waar de beestjes ook verkieszen te reizen.

En wat blijkt dan? Volgens de Romaanse talen komen ze uit Indië. In het Spaans heet de cavia *cobaya* of *conegillo* (konijntje) *d'Indias*, in het Frans *cobaye* of *cochon d'Indes*, in het Italiaans *porcellino d'India*, in het Portugees *cobaia* of *porquinbo du India*. De verklaring daarvoor is dat Columbus, toen hij Amerika bereikte, dacht in Indië te zijn. Vandaar dat de Spanjaarden de voor hen onbekende diertjes *conegillos d'Indias* noemden. Van Zuid-Amerikaanse cavia's over Indische konijnen naar *Guineese biggetjes*. De wereld is een dorp, ook voor knaagdierjes.

Sara Brouckaert is projectmedewerker bij het departement linguïstiek aan de KU Leuven en assistent-taaladviseur bij de VRT.

e-mail: sara.brouckaert@arts.kuleuven.be

Interview

Magda Devos over dialect in Vlaanderen

STEPHANIE NIJST EN ILS STERCKX

Als kind was ik altijd geboeid door de verhalen die mijn grootoom mij vertelde; hij was een grote verteller in de streek', zegt Magda Devos, hoofddocent Nederlandse taalkunde aan de Universiteit Gent. Na haar studie Germaanse wijdde ze zich niet toevallig aan de dialectologie. Nu leidt ze onder meer het Woordenboek van de Vlaamse dialecten.

Wat boeit u in dialecten?

Dialecten boeien me om verschillende redenen: het zijn natuurlijke, spontane talen, die zich gedurende eeuwen in de volksmond hebben ontwikkeld zonder opgelegde normen en regels. En juist omdat het spontane talen zijn, is het mogelijk om aan de hand van dialecten algemene kenmerken van de menselijke taalontwikkeling te bestuderen. Sommige taalkundigen gaan daarvoor naar verre streken om er talen te bestuderen, zoals indianentalen in Brazilië, maar eigenlijk kunnen we dat ook aan de hand van onze dialecten. Bovendien, doordat het dialect eeuwenlang de echte moedertaal van de Vlaamse bevolking was, valt er veel uit te leren over de geschiedenis en de cultuur. In de volkstalen zit veel informatie opgeslagen over hoe de mensen vroeger leefden en tegen de wereld aankeken. Die twee aspecten, dialecten als natuurlijke talen en dialect als spiegel van de geestelijke en materiële cultuur, hebben mij altijd geboeid.

Hoe ziet u de relatie tussen standaardtaal en dialect?

Tot een paar decennia geleden sprak iedereen nog dialect. Een grote meerderheid was opgevoed in het dialect en sprak het in zeer veel situaties. Op school leer-

de men dan het Standaardnederlands. In de jaren 60-70 echter is de maatschappelijke ontwikkeling in een stroomversnelling terechtgekomen: Vlaanderen evolueerde van een hoofdzakelijk agrarische samenleving naar een industriële maatschappij, wat de levensvormen ingrijpend veranderde. De mobiliteit nam spectaculair toe en taalcontacten gingen over veel langere afstanden plaatshebben, niet alleen doordat de mensen zich fysiek meer verplaatsten, maar ook door de moderne communicatiemedia: eerst de telefoon, later het internet. In die nieuwe situatie gingen Vlamingen zich realiseren dat ze qua standaardtaalkennis een serieuze achterstand hadden ten opzichte van Frans-talig België, Nederland en andere ons omringende landen. Die achterstand ervaren ze als een echte sociale handicap, en ze wijzen daarvoor het dialect aan als de

grote schuldige. Onterecht: niet de dialecten zijn er de oorzaak van dat veel Vlamingen geen fatsoenlijk Nederlands kunnen spreken en schrijven, maar wel het feit dat het algemeen Nederlands hier in het verleden vrijwel geen ontwikkelingskansen heeft gekregen. Gedurende lange tijd was het Frans hier de cultuurtaal en dus ook de prestigetaal. Maar het idee dat de dialecten de doorbraak van het AN verhinderen, leidt nu eenmaal een hardnekkig bestaan in Vlaanderen. Het gevolg daarvan is dat tegenwoordig een meerderheid van de jonge ouders het dialect als thuistaal heeft afgezworen, en haar kinderen opvoedt in een algemener soort Nederlands. Dat beschaafdere Nederlands is in de meeste gevallen niet het AN, zoals dat bijvoorbeeld te horen is bij de VRT, maar veel eerder een poging tot standaardtaal van een generatie die zelf nog in het dialect is opgevoed. Op die manier ontstaat 'tussentaal': een waaier van variëteiten die geen dialecten meer zijn, maar ook nog geen standaardtaal.

Het idee dat de dialecten de doorbraak van het AN verhinderen, leidt een hardnekkig bestaan in Vlaanderen.

Moet die tussentaal afgekeurd en bestreden worden?

Neen, ik zie niet in waarom we tussentaal zouden moeten bestrijden, en bovendien is het de vraag hoe men dat zou kunnen doen. Tussentaal is een gegeven in Vlaanderen: het is mijns inziens een natuurlijk stadium in de evolutie van dialect naar standaardtaal. Wel moet men er in het moedertaalonderwijs de leerlingen van doordringen dat tussentaal geen standaardtaal is, en dat een goede beheersing van het AN een grote sociale troef is.

Is er in de huidige samenleving plaats voor drie taalvariëteiten: dialect, tussentaal en standaardtaal?

Ik denk het wel. Hoewel het dialect sterk achteruitgaat, is het voor velen toch nog altijd de taal van de gezelligheid. Het wordt nog veel gesproken in de informele sfeer, en dat mag best zo blijven.

Standaardtaal is op zijn plaats in formelere situaties: het onderwijs, bestuur en administratie, de rechtbank of zakelijke contacten. Tussentaal gebruiken Vlamingen graag in informele contactsituaties waarvoor men het dialect niet langer geschikt vindt, bijvoorbeeld omdat de gesprekspartners verschillende dialectachtergronden hebben, of omdat ze geen dialect meer kennen. Op dit ogenblik is er overigens geen sprake van 'de' tussentaal: er bestaan heel wat verschillende tussentalen, evenveel haast als er dialectgroepen zijn. Nu is het niet uitgesloten dat al die variëteiten in de toekomst naar elkaar toe groeien, en dat daaruit een soort van informele, Vlaamse omgangstaal ontstaat. Het ziet er steeds meer naar uit dat tussentaal geen voorbijgaand stadium is in het standaardiseringsproces, maar een zich ontwikkelende variëteit van het Belgische Nederlands, die veel van het communicatiedomein inpalmt dat vroeger door het dialect werd bestreken.

Men hoort vaak dat het West-Vlaams een van de 'grappigste' dialecten van Vlaanderen is. Wat vindt u zelf, als West-Vlaamse, van dat dialect?

Of een dialect grappig wordt gevonden of niet is een kwestie van persoonlijke voorkeur. Bij de Brabanders klinkt het West-Vlaams grappig omdat het veraf ligt van hun eigen streektaal. Het West-Vlaams is namelijk een erg conservatief dialect. Het klanksysteem, dus de uitspraak, is er sinds de middeleeuwen weinig veranderd, wat het zeer archaisch maakt. We treffen er verschijnselen aan die vroeger vaak algemeen verspreid waren, maar nu verdwenen zijn. Denk aan het gebruik van de klanken 'uu' in [buuten] en de 'ie' in [kijken]. In het Middelnederlands waren deze klanken algemeen, maar in Brabant en Holland zijn ze nadien tot tweeklanken geëvolueerd, namelijk 'ij' en 'ui'. Alleen aan de randen van het taalgebied, dus ook in West-Vlaanderen, zijn de oude klinkers nog bewaard. Ook de woordenschat van het West-Vlaams is conservatief. Zo zal je er woorden aantreffen die je wél terugvindt in de Brabantse literatuur van de 14de tot de 16de eeuw, maar al lang niet meer in de Brabantse dialecten.

Het West-Vlaams is ook een van de best bewaarde dialecten. Daarvoor zijn er twee redenen. Ten eerste is West-Vlaanderen erg lang een agrarische provincie gebleven, en agrarische gebieden zijn altijd dialectvaster dan verstedelijkte. Ten tweede houden dialect-

ten doorgaans langer stand in streken aan een uitkant van het taalgebied, zoals ook Limburg, Zeeland en het noordoosten van Nederland. De overige Vlaamse provincies, met uitzondering echter van Antwerpen, vallen veel sterker ten prooi aan het dialectverlies dan West-Vlaanderen en Limburg. Je merkt dat bijvoorbeeld aan de voertaal in de gezinnen. Elk jaar zijn er minder instromende studenten die zeggen thuis dialect te spreken, maar er blijken ook zeer grote verschillen te bestaan tussen West- en Oost-Vlaanderen. De absolute meerderheid van de dialectsprekers komt uit West-Vlaanderen, de Oost-Vlamingen met dialect als thuistaal worden stilaan witte raven. Onder de schaarse Antwerpenaren in het studentenpubliek zijn er toch telkens ook enkelen die beweren in het dialect te zijn opgevoed.

Hoe verklaart u die tegenstelling tussen enerzijds West-Vlaanderen en Antwerpen en anderzijds Oost-Vlaanderen?

Voor de dialectvastheid van West-Vlaanderen heb ik daarnet al een paar verklarende elementen genoemd, namelijk de perifere ligging en het agrarische karakter van de provincie. Daarbij komt wellicht ook dat het West-Vlaams veel homogener is dan het Oost-Vlaams: waar een West-Vlaming ook vandaan komt, hij kan in de hele provincie met zijn taal terecht. In de perceptie van de West-Vlaming bestaat er dus zoets als dé West-Vlaamse streektaal, en die ervaart men als een krachtige markeerder van regionale identiteit. In Oost-Vlaanderen is daar geen sprake van. De dialecten zijn er zo sterk versnipperd dat ze soms over een afstand van dertig, vijfendertig kilometer onderling haast niet meer verstaanbaar zijn. Er bestaat dus niet zoets als hét Oost-Vlaams, en ik heb ook niet de indruk dat er een soort van Oost-Vlaams identiteitsgevoel bestaat, te vergelijken met dat in West-Vlaanderen en in Antwerpen. Het is dan ook niet te verwonderen dat de Oost-Vlaamse dialecten bijna niet meer van ouder op kind worden doorgegeven. Wat Antwerpen betreft, daar wordt het dialect door zijn sprekers als superieur beschouwd ten opzichte van de overige Vlaamse streektalen. Een Antwerpenaar heeft geen complexen over zijn dialect: hij vindt het beschaafd genoeg als omgangstaal en voelt zich vaak niet geroepen om in gesprekken met andere Vlamingen op een algemener Nederlands over te schakelen. Dat Antwerpse superioriteitsgevoel heeft diepe historische wortels. Ooit stond het Antwerps op het punt de standaardtaal voor het hele Nederlandse taalgebied te worden. In de 16de eeuw stond het Hertogdom Brabant zowel in economisch als in cultureel opzicht in de Nederlanden aan de spits. Het Brabants, en vooral het Antwerps, genoot toen erg veel prestige. Dat het Antwerpse Brabants ten slotte toch niet de standaardtaal is geworden, ligt aan

Ik zie niet in waarom we
tussentaal zouden moeten
bestrijden.

poli-
tieke ontwikkelingen in die turbulente eeuw: de Beeldenstorm, de Tachtigjarige Oorlog, de scheiding van de Nederlanden en het ontstaan van een onafhankelijke republiek in het noorden. Die situatie bracht een einde aan de dominantie van het Antwerps. Wat niet belet dat de Antwerpenaren tot op vandaag hun streektaal superieur achten.

Dialecten sterven uit. Waarom houden taalkundigen er zich nog steeds mee bezig?

Het is niet omdat een dialect uitsterft dat het niet meer interessant is om te bestuderen. Anders zou men de hele klassieke filologie mogen opdoeken. Bovendien zijn de dialecten nog niet dood: ze evolueren zelfs nog in zekere mate. Zo stellen we een recente evolutie vast in het West-Vlaamse gebruik van sommige voornaamwoorden. Oorspronkelijke voorwerpsvormen na een voorzetsel worden vervangen door onderwerpsvormen. Bijvoorbeeld: 'Ga je mee met *mij*?' wordt 'Ga je mee met *ik*?'. Deze evolutie vindt haar oorsprong in de regio Kortrijk en verspreidt zich over de hele provincie. Boeiend hierbij is dat het niet gaat om een ontwikkeling naar de standaardtaal toe, wat meestal gebeurt, maar van de standaardtaal weg.

Ook kan men op grond van al het dialectische materiaal dat de voorbije jaren verzameld is nog veel onderzoek doen. Zo bestaan er al atlasen van de klanken en van de woordvormen in de Nederlandse dialecten, waar de verschillende dialectische uitspraak- en vormvarianten op commentarierende taalkaarten gepresenteerd worden. En dan is er nog de woordenschat. In Gent zijn we bijvoorbeeld bezig de woordenschat van de West-, Oost-, Frans- en Zeeuws-Vlaamse dialecten te verzamelen. Dat alles geeft ons voor de toekomst een schat aan informatie.

Stephanie Nijst en Ils Sterckx volgen de aanvullende opleiding 'Taal & Bedrijf' aan de KU Leuven.

Een n'tje meer of minder? Verleden en toekomst van de tussen-n

DIRK CALUWÉ

In Nederland heeft de nieuwe editie van de Woordenlijst Nederlandse taal aanleiding gegeven tot een golf van kritiek. Een aantal belangrijke kranten- en tijdschriftredacties zijn er met hun protest zover gegaan dat ze niet langer volgens de nieuwe spellingbijbel spellen. Zij hebben zich geschaard achter het Witte boekje van het Genootschap Onze Taal, dat op 16 augustus 2006 is verschenen.

Hoewel de regeling voor de tussen-*n* in 1995 bij de verschijning van de vorige *Woordenlijst* behoorlijk wat stof heeft doen opwaaien, is het daarover nu relatief stil gebleven. De regels voor de tussen-*n* zijn buiten de afschaffing van de uitzonderingsregel voor plantnamen, de zogenaamde paardebloemregel, ongewijzigd gebleven. De kwestie van de tussen-*n* is eigenlijk pas weer opgerakeld toen de samenstellers van het *Witte boekje* in de zomer van 2006 met een alternatieve regeling voor de dag kwamen. In dit artikel sta ik stil bij de officiële regelingen sinds 1954 en het alternatief dat het *Witte boekje* heeft geformuleerd. In het volgende nummer vergelijk ik de huidige officiële regeling met de vuistregel die *Van Dale* voor de tussen-*n* heeft geformuleerd.

Paardebloemregel

De Nederlandse Taalunie opende de berichtgeving over de nieuwe *Woordenlijst* steevast met de boodschap dat

de paardebloemregel afgeschaft werd. Als verantwoording daarvoor gaf de Taalunie de moeilijke toepasbaarheid van de regel. Hoe onzinnig de paardebloemregel ook mocht zijn, de afschaffing ervan was van weinig betekenis. Het ging om goed twintig woorden voor planten die de gewone taalgebruiker merendeels niet eens kent, laat staan dat hij die namen dagelijks zou schrijven.

In de communicatie van de Nederlandse Taalunie werd er verder niets gezegd over de toepasbaarheid van de andere regels voor de tussen-*n*. Maar wie zich de ontwikkeling van die regels voor de geest haalt, kan niet onder de vaststelling uit dat die al langer het voorwerp van discussie zijn. Ik wil hier even opfrissen hoe het sinds 1954 met de tussen-*n* gelopen is. Ik focus daarbij op de hoofdregel voor de tussen-*n* in samenstellingen met als eerste deel een zelfstandig naamwoord dat een meervoud op *-en* heeft.

Woordenlijst 1954

In de *Woordenlijst* van 1954 luidde de hoofdregel dat we in samenstellingen met zelfstandige woorden als eerste deel de tussenklank als *-e-* schreven. Daarvoor werd gekozen op grond van het principe dat de meeste sprekers in de meeste gevallen geen tussen-*n* uitspreken. Daarbij waren er twee grote uitzonderingscategorieën die toch een *-n-* kregen. Die steunden op twee betekenisriteria:

het eerste deel wekt noodzakelijk de gedachte aan een meervoud op (*hondenasiel* met *-n-*,

want bij een asiel denken we meteen aan veel honden; *hondehok* zonder *-n-*, want bij een hok denken we niet noodzakelijk aan veel honden);

het eerste deel is een persoonsnaam (*vorstenbloed*, *armenbuurt*).

Ongeveer vijftig jaar hebben we deze uitzonderingscategorieën gebruikt. Het tweede criterium was gemakkelijk toe te passen, maar het eerste veel minder. Het criterium 'noodzakelijk meervoud' legt een direct verband tussen de meervoudsbetekenis en de letters *en*, die we ook schrijven in het meervoud van veel zelfstandige naamwoorden (*hond/honden/hondenasiel*). Het nadeel van die regel was dat hij ruimte liet voor verschillende interpretaties en daardoor ook voor soms hilarische discussies. Bij heel wat samenstellingen was even goed de spelling met als zonder tussen-*n* te verdedigen. Sommigen zullen zich nog het geval *bessesap* herinneren, dat volgens de *Woordenlijst* geen tussen-*n* kreeg, maar bij velen toch een meervoud opriep. Het beeld van het sap van veel bessen past iets gemakkelijker in onze voorstellingswereld dan dat van één bes. Een niet onbelangrijk nadeel was ook dat één zelfstandig naamwoord volgens deze regeling zowel met als zonder tussen-*n* voorkwam als eerste deel in samenstellingen (*hondenasiel* naast *hondehok*).

Woordenlijst 1995 en 2005

De contextgevoeligheid van de eerste uitzonderingsregel was aanleiding om bij de spellinghervorming in 1995 een nieuwe regeling voor de tussen-*n* in te voeren. Daarbij verdwenen de twee betekenisriteria en werden er twee vormcriteria in het leven geroepen: het wordeinde (met of zonder toonloze /*el*) en de meervoudsvorm (met of zonder meervoud op *-s*). In de *Woordenlijst* van 2005 zijn de regels weliswaar anders geformuleerd dan in 1995, maar het resultaat is hetzelfde. Ik geef de regel zoals die in de *Woordenlijst* van 2005 staat (blz. 60):

We schrijven de tussenklank als *-en* als het linkerdeel van de samenstelling een zelfstandig naamwoord is dat een

meervoud heeft op *-en*, maar geen meervoud op *-es* (*-es* wil hier zeggen toonloze /*el* + meervouds-*s*). We schrijven dus: *hondenhok*, *hondententoonstelling*, *ambtenarenwet*, *vorstenbloed*, *ziekenhuis*, *armenbuurt* en *blindengeleider*. In andere gevallen schrijven we *-e*. We schrijven dus: *groentesoep* en *oorkondeboek*.

Het gevolg van deze wijziging is dat we sinds 1995 veel meer woorden met een tussen-*n* moeten schrijven. De taalgebruiker mag niet langer een verband leggen met het meervoud als betekenis criterium, maar hij moet wel in zijn geheugen de meervoudsvormen van het eerste deel natrekken om te beslissen of er een tussenletter komt of niet. Deze kronkelige logica maakt het de gemiddelde speller niet echt gemakkelijker.

De toepassing van het meervoudsvormcriterium is daarenboven tijds- en persoonsafhankelijk. Meervouden op *-s* die voor de een kunnen, kunnen niet altijd voor de ander. Uit de praktijk blijkt dat steeds meer woorden gangbaar worden met een meervoud op *-s*, maar dat gaat niet voor iedereen even snel. Zo had *steppe* volgens de *Woordenlijst* van 1954 geen meervoud op *-s*, maar in 1995 wel. In 1995 had *wedde* volgens de *Woordenlijst* alleen een meervoud op *-n*, maar sinds 2005 heeft het er ook een op *-s*. Deze regel heeft tot gevolg dat spellinggidsen indirect mee bepalen wat de meervouden van een woord zijn, terwijl de regel voor de tussen-*n* nu net gespeend is van het meervoud als betekenis criterium. Dat dwingt ons om bij twijfel telkens weer de spelling in spellinggidsen of woordenboeken te controleren. Ten opzichte van de regeling van 1954 heeft de nieuwe regel dan ook nooit echt een gevoel van gemak en eenvoud gegeven.

Het Witte boekje

De niet-officiële regeling van het *Witte boekje* lijkt op het eerste gezicht helemaal anders. Het belangrijkste verschil is dat de spelling van de tussen-*n* vrijgelaten wordt. Je spelt volgens het *Witte boekje* een *-n-* als je dat zelf wilt. Om die vrijheid te verdedigen, maakten de samenstellers bij de lancering van het *Witte boekje* een vergelijking met de vrijheid die er in de officiële regeling is om al

dan niet een tussen-*s* te schrijven. Die vergelijking is oneigenlijk, omdat de variatie bij de tussen-*s* rechtstreeks verband houdt met het criterium van de uitspraak ('schrijf de -s- als je die hoort'). Bij de tussen-*n* is die band er helemaal niet.

Bij nader inzien blijkt de aanpak van het *Witte boekje* overigens erg te lijken op de regeling van 1954, want meteen na de 'vrijheidsregel' geven de auteurs toch weer richtlijnen om al dan niet een -*n*-te spellen. Het argument van het Genootschap Onze Taal daarvoor is (blz. 88): 'In de praktijk blijkt dat veel taalgebruikers dezelfde keuze maken als ze hun taalgevoel volgen. In dat taalgevoel zitten enkele sterke richtingbepalers'. Die richtingbepalers zijn twee betekenisriteria, die bijna letterlijk hetzelfde luiden als in de regeling van 1954:

Met tussen-*n*: Als het eerste deel van de samenstelling verwijst naar personen: *boerenhoeve, jongerendebat, vrouwenkwaal*.

Met tussen-*n*: Als het eerste deel van de samenstelling doet denken aan een meervoud (aan meer dan één): *aandelenkoers, hordenloop, namenlijst, urenlang*. Zonder tussen-*n*: als de gedachte aan een enkelvoud, aan één ding of dier, duidelijk overheerst: *kerkeraad, ruggemerg, spinneweb, zieleheil*.

Door de vrijheid van spelling als uitgangspunt te nemen, gaat deze regeling de discussie over de toepasbaarheid ervan uit de weg. Bij de tussen-*s* is de spellingvrijheid gegrond omdat ze uitgaat van variatie in de uitspraak. Bij de tussen-*n* is die vrijheid maar schijn, omdat telkens weer de vraag opduikt welk criterium je dan wel gebruikt. Dat blijkt ook uit de verdere toelichting in het *Witte boekje*. De makers relativeren hun eigen richtingbepalers nog door de volgende toevoeging (blz. 90): 'Bij veel samenstellingen doen betekenisriteria als letterlijk/figuurlijk en enkelvoud/meervoud voor veel taalgebruikers niet of nauwelijik ter zake. Een meerderheid kiest er dan voor de tussen-*n* te schrijven'. In deze regeling wordt dus meer dan één slag om de arm gehouden.

Vrijheid blijheid?

De vraag is of we zitten te wachten op de vrijheid die het *Witte boekje* ons voorhoudt. De ervaring leert dat – zeker in spellingzaken, maar ook in andere taalvariatiëkwesities – taalgebruikers vasthouden aan het principe van de eenvormigheid, zeker als er geen degelijke argumenten voor de verschillende varianten te geven zijn. Het alternatief van het *Witte boekje* heeft veel weg van de keuzevrijheid die de *Woordenlijst* van 1954 bood voor de spelling van bastaardwoorden met *c* of *k*. Die vrijheid is in de *Woordenlijst* van 1995 verdwenen en er zijn vrijwel geen stemmen opgegaan om ze terug te winnen. Zeker voor Vlaanderen geldt dat weinig mensen zaten te wachten op een alternatieve regeling waarin de keuze voor een *n*etje meer of minder aan de taalgebruiker zelf wordt overgelaten. Desondanks blijft het een relevante vraag of er een alternatief is voor de huidige officiële regeling voor de tussen-*n*. Op die vraag ga ik in het volgende nummer in.

Dirk Caluwé is hoofd van de Taaltelefoon, de taaladviesdienst van de Vlaamse overheid.

e-mail: dirk.caluwe@dar.vlaanderen.be

Dossier

www.vlaamsparlement.be in 't nieuw

KARL HENDRICKX

Op Sint-Valentijn werd de vernieuwde website van het Vlaams Parlement voorgesteld. De website probeert de massa parlementaire documenten zo overzichtelijk en toegankelijk mogelijk te presenteren, zonder saai en grijs over te komen.

Wat meer is: de site heeft expliciet aandacht voor de burger die zonder veel voorkennis graag de werking van het parlement en van de politiek in het algemeen wil leren kennen. Een na te volgen voorbeeld.

Doolhof

De overheid heeft geen al te beste reputatie als het over communicatie of informatica gaat: computers zijn verouderd, softwaresystemen onderling incompatibel, netwerktoegangen problematisch. Geen wonder dat de eigen website door heel wat overheidsdiensten stiefmoederlijk wordt behandeld: de eerste zorg gaat natuurlijk naar de interne informaticabehoefte uit, niet naar toeters en bellen voor externen. Als er dan al grote projecten op het getouw worden gezet, zoals de portaalsite van de federale overheid, vallen die duur en weinig onderhoudsvriendelijk uit.

Bovendien vindt zeker een gewone burger vaak amper zijn weg in de doolhof van links met technische namen of erger, in links met veelbelovende namen die uiteindelijk nergens toe leiden, waardoor veel gezochte en voor de hand liggende informatie – een adres, een telefoonnummer, een beschrijving van een eenvoudige procedure – onvindbaar blijkt te zijn.

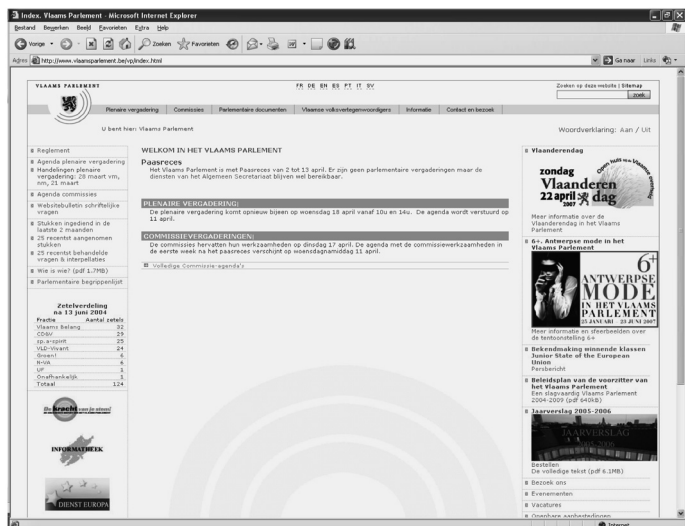
Niets van dat alles in het Vlaams Parlement, dat beseft dat de toekomst van de informatieontsluiting grotendeels bij het internet ligt. De informatica- en communicatiedienst hebben dan ook de handen in elkaar geslagen om de website van het parlement te actualiseren. Geen grote ommezwaai met een fundamenteel andere structuur en totaal andere lay-out, maar een zachtere, doordachte en haalbare opfrissing, waarvan de grote vernieuwingen niet meteen in het oog springen, maar des te voelbaarder zijn tijdens het gebruik. Het project werd ingediend begin 2006 en een klein jaar later, op 14 februari jongstleden, ging de vernieuwde website online.

Dat de diensten Communicatieadvies en Informatica samengewerkt hebben, is op zich al een positief punt. De lay-out en presentatie werden dus niet louter overgelaten aan computerdeskundigen, die vaak geen aandacht of gevoel hebben voor de communicatieve aspecten. Anderzijds garandeerde de uitwerking door informatici dat alle *state-of-the-art*-technologie maximaal werd gebruikt.

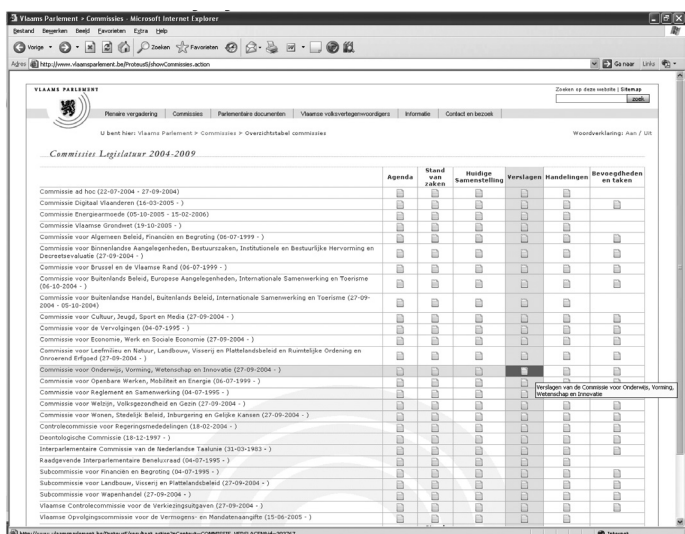
Professionele kruistabel

Een website zoals die van het Vlaams Parlement heeft twee grote, maar vrij verschillende doelgroepen. Er zijn de 'professionele' gebruikers, zoals parlementsleden, personeel van het parlement, politici van andere bestuursniveaus, andere overheidsinstellingen. Zij weten vooraf goed hoe het parlement werkt en wat ze zoeken. Voor hen vormt de website in de eerste plaats een toegang tot de parlementaire werkzaamheden en documenten. Zij willen parlementaire stukken raadplegen, agenda's inkijken en de stand van een bepaald dossier volgen. Voor hen is er specifiek de linkerkolom van

de homepage – die in drie kolommen is verdeeld – met rechtstreekse toegangen tot de agenda's van de plenaire zitting en de commissies en de meest recente parlementaire stukken. Eenzelfde toegang vind je bovendien op elke pagina van de site bovenaan in de gele balk.

Om als 'professionele gebruiker' snel je weg te vinden in de werkzaamheden van de parlementaire commissies, heeft de informatiedienst een originele oplossing uitgewerkt: een 'overzichtstabel' die alle informatie over de commissie samenvoegt in een matrixstructuur. In de horizontale rijen staan alle commissies, in verticale kolommen gegevens als 'agenda', 'samenstelling', 'bevoegdheid' en 'verslagen'. Door met de muis op het kruispunt van de gewenste rij en kolom te gaan staan, lichten die rij en kolom op en krijg je door een klik toegang tot de informatie.

En om een bezoeker het navigeren nog makkelijker te maken, zit er ook heel wat 'verborgen onderzoek' in de opstelling van de pagi-

na's. Zo zijn er maximum zeven indelingen per niveau, om de overzichtelijkheid te garanderen. Binnen de hoofd niveaus zijn de verdelingen altijd parallel, met subrubrieken in dalende volgorde van belangrijkheid. Een 'kruimelnavigatie' bovenaan (die het 'pad' aangeeft dat je tot nu toe afgelegd hebt) maakt de toegankelijkheid compleet. Een gedecentraliseerd beheer via een nieuw, intern ontwikkeld *content management systeem* zorgt ervoor dat elke pagina continu up-to-date wordt gehouden door zijn rubriekverantwoordelijke, zodat je enkele uren na een vergadering al meteen de resultaten online kunt lezen.

Turkoois, geel en kaki

De lay-out van het parlement oogt fris en jong, zonder commercieel of overdadig te worden. Het Vlaamse geel en zwart is aanwezig in het logo linksboven en de vaste gele balk met een aantal basislinks bovenaan op elke bladzijde. Links staan meestal in turkoois en zijn niet meer onderlijnd, maar worden dat wel als je er met de muis overheen gaat. De middenkolom met de politieke actualiteit wil, net zoals een nieuwsbericht, de aandacht in de eerste plaats naar de boodschap trekken en niet naar de verpakking ervan. Een neutraal donkergrijs lettertype, met titels in een grotere variant van dezelfde letter, draagt daartoe bij. De keuze voor een schreefloos lettertype (type Arial) is terecht: het leest aangenamer op scherm dan een geschreefd (type Times), waarvan de uitstekende haakjes aan de letters op een scherm kunnen gaan dansen. De twee grote delen (plenaire vergadering en commissievergaderingen) worden gescheiden door een kaki balk, een overgang tussen het geel bovenaan en het zwartgrijs van de letters.

In de rechterkolom, waar de niet-politieke berichten komen (tentoonstellingen, activiteiten en evenementen), is veel meer toegestaan. Daar mag een beetje 'reclame' worden gemaakt met foto's, andere kleuren en lettertypes en kaders. Verwacht echter geen dansende of flitsende pop-ups of luide muziek die plots uit je pc knalt en de rest van je kantoorgenoten doet opschrikken.

Kloof met de burger

Toch verliest de website haar tweede grote doelgroep niet uit het oog: gewone burgers, die zonder gespecialiseerde voorkennis te weten willen komen hoe het Vlaams Parlement werkt. Aan hen is specifiek aandacht besteed, en dat was niet alleen puur technisch, maar ook vanuit de missie die het Parlement zichzelf gesteld heeft:

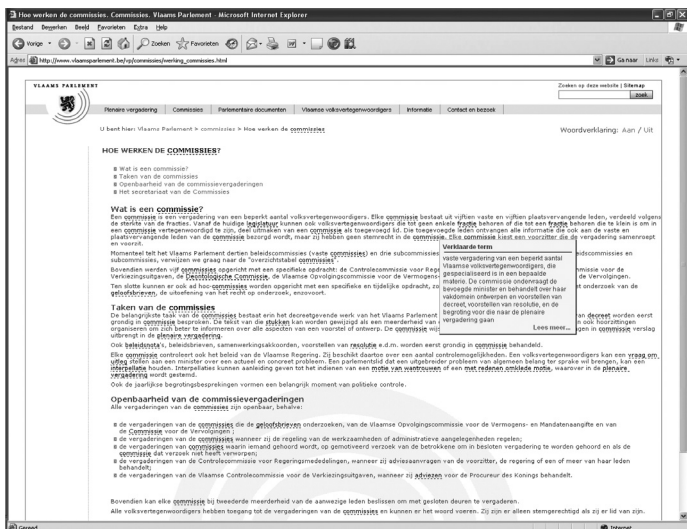
‘Het Vlaams Parlement wil het centrum van een democratisch Vlaanderen zijn en de burgers nauw bij de politieke besluitvorming betrekken, en streeft daartoe naar maximale transparantie en optimale communicatie. [...] Door het uitdragen en aanmoedigen van burgerzin wil het Vlaams Parlement het democratisch draagvlak van de samenleving versterken.’

Voorzitter Marleen Vanderpoorten wees er in haar toespraak bij de voorstelling van de website trouwens op dat de website ‘een belangrijk venster in dit glazen huis’ is en een element van de publiekswerking van de instelling.

De designers van de website hebben dan ook hun best gedaan om de spreekwoordelijke kloof tussen de overheid en de burger zo klein mogelijk te maken.

Begrippenlijst

Een van de grote aanwinsten van de website daartoe is een initiatief van de diensten Communicatieadvies en Informatica: een verklarende begrippenlijst, die je niet alleen afzonderlijk kunt consulteren (via een vaste link in de linkerkolom ‘Parlementaire begrippenlijst’), maar die je ook kunt aanzetten in de full text van elke webpagina. Bovenaan elke pagina is er immers een link ‘woordverklaring aan / uit’. Als je daar op ‘aan’ klikt, worden de technische termen op de hele pagina hyperlinks. Om het onderscheid met de echte links te maken (die uiteraard actief blijven) worden deze links aangegeven doordat het lettertype van donkergrijs naar pikzwart verandert en er een stippelijntje onder de term verschijnt. Als je met de muis over de term beweegt, verschijnt er een klein popupscherm met als titel ‘Verklaarde term’, waarna een heel korte omschrijving (enkele woorden tot een zin) verschijnt, en een link ‘lees meer’.

Als je daarop klikt, kom je in de begrippenlijst zelf terecht, waar je een uitgebreide verklaring krijgt van de term, met extra verwijzingen naar verwante begrippen enzovoort.

De parlementaire begrippenlijst stond al ter beschikking op de vorige website, maar nieuw is de mogelijkheid om de links op elke bladzijde te activeren of te desactiveren. Een eenvoudig informatieprogrammaatje, dat het downloaden van de pagina's niet vertraagt – eveneens belangrijk! – maakte dit mogelijk. De doelstelling van de voorzitter, dat ‘gebruikers snel correcte en grondige informatie over de parlementaire werking kunnen vinden’ wordt er dankzij dit initiatief zeker mee gerealiseerd.

Anysurfer

Het werk is trouwens nog niet af. De website wordt nu volop getest en waar nodig aangepast om het anysurfer-label te krijgen, de opvolger van het blindsurfer-label, dat de toegankelijkheid van de site voor gehandicapten garandeert. Zo is er een aparte, goed afdrubbare lay-out en worden pdf-documenten (parlementaire stukken enz.) zoveel mogelijk als tekst en niet als afbeelding gepubliceerd, zodat ze leesbaar zijn voor braillecomputers. Om dezelfde reden krijgen afbeeldingen ingebouwde kleine tekstjes mee die aangeven wat op de afbeelding te zien is. Na een eerste doorlichting (een echte ‘audit’) van de website – met positief resultaat – worden nu nog kleine aanpassingen aangebracht.

En om burgers nog sneller en eenvoudiger vertrouwd te maken met de werking en de functie van het Parlement, werkt de dienst Communicatieadvies aan een soortgelijke kruistabel als die welke ik bij het begin van dit artikel vermeldde, om de werking van de verschillende onderdelen en diensten van het Parlement uit te leggen. Die werking staat al uitgelegd in links in de afrolmenu's van de gele balk bovenaan, maar om alle informatie nog eens overzichtelijk samen te brengen voor iemand die een ‘stoomcursus’ parlementaire werking wil of iets snel wil opzoeken, komt er dus nog een samenvattende tabel.

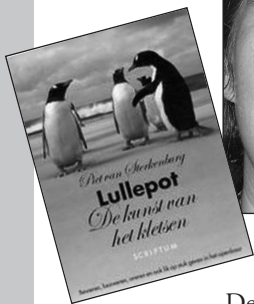
De diensten dromen echter nog verder, en de voorzitter gewaagde bij de voorstelling zelfs van een aparte website voor kinderen, wie wet met games en al. De huidige vernieuwingsoperatie is alvast geslaagd, niet alleen op informaticatechnisch vlak – want dat is wel vaker het geval – maar ook op communicatief vlak, en dat ontbreekt maar al te vaak.

Karl Hendrickx is redacteur bij het Rekenhof.

e-mail: HendrickxK@ccrek.be

Lullepot. De kunst van het kletsen

NATALIE HULSEN

Bent u een speech aan het voorbereiden, maar ontbreekt de inspiratie u? Of houdt u gewoon van sappige verhalen en anekdotes? Dan is *Lullepot. De kunst van het kletsen* misschien wel het geschikte boek voor u.

De Lullepot begint met een historische beschouwing van auteur Piet van Sterkenburg, over Leidens Ontzet en de jaarlijkse feestelijke herdenking ervan. Dat brengt ons meteen bij de aanleiding tot dit boek. Van Sterkenburg was namelijk dertien jaar lang voorzitter van de Leidse 3 October Vereeniging, die het feest van het Leidens Ontzet organiseert. In die hoedanigheid heeft hij heel wat mensen toegesproken, en die ervaringen waren dan ook de aanleiding tot dit boek. Het feest maakte hem tot 'een vrolijke lakei van het gesproken woord'.

Hierna volgen nog twee hoofdstukken met een persoonlijke toon, waarin Van Sterkenburg de belangrijkste figuren uit zijn jeugd voorstelt: zijn vader en Don Pico, zijn leraar Nederlands. Van Sterkenburg noemt ze 'de patriarchen die mij tot woordverslaafde maakten'. Zij brachten hem de liefde voor de taal bij. Van Don Pico onthield hij het volgende 'redenaarsrecept': 'Laat mensen meedeinen op jouw enthousiasme. Sleur ze onontkoombaar mee naar de kern van de zaak. Vertel ze smeuge anekdotes, sappige feiten, verleidelijke details en sprekende voorbeelden. Bied gouden kansen aan de macht van beelden.'

Vanaf het vierde hoofdstuk volgt het 'sprekersgedeelte'. Eerst presenteert Van Sterkenburg zijn 'kleine lexicon van verfraaiingen', met de verhalensoorten die hij meestal gebruikte om zijn boodschappen te illustreren. De lezer vindt er een arsenaal van stijlmiddelen om zijn

speech of tekst mee te verfraaien, van de *aanrader* over het *malapropisme* tot de *zei-spreuk*. De voorbeelden zijn bijzonder grappig en ook makkelijk te onthouden. Zo lezen we bij *bon mot*: 'slimme opmerking, geestige zet, kwinkslag; lijkt een beetje op het epigram; kort, pittig, vaak ook grappig gezegd. *Trouw niet voor geld, je kunt goedkoper lenen.*' Of bij *sneer*: minachtende of geringschattende spottende opmerking. *Amerikanen proberen altijd het juiste te doen nadat zij al het andere geprobeerd hebben* (Winston Churchill). De woordenlijst is bovendien rijkelijk voorzien van mooie afbeeldingen, net als de rest van het boek trouwens.

Na een kort intermezzo van de auteur over het verschijnsel lichaamstaal en spreekhouding, sluit hij zijn boek af met een verzameling van honderdvijftig anekdotes, fabels, grappen, persoonlijke vertellingen en geschiedverhalen, die de spreker in zijn toespraken kan verwerken. Stuk voor stuk zijn het verhalen die hij zelf met succes heeft toegepast. Om het de lezer makkelijk te maken, vermeldt de auteur bij alle verhalen het genre, de moraal en de situatie om ze in toe te passen. Wie zijn redenaarstalenten wil vergroten, neemt beter een ander boek in handen. Want meer dan een handleiding bij het 'beweren, bezweren, oreren en ook lik op stuk geven in het openbaar' – zoals de ondertitel van het boek luidt – is Lullepot gewoon een zeer onderhoudend, heel leuk en vermakelijk boek over spreken in het openbaar. Of zoals Van Sterkenburg het zelf in de inleiding zegt: 'Het (boek) wil een uitbundige of ingetogen lach laten krullen om de mondhoeken van toehoorders die bereid zijn zich mee te laten voeren door de weldoende en de vitaliserende kracht van een humorvol woord.' Daarin is het zeker geslaagd!

Piet van Sterkenburg, *Lullepot. De kunst van het kletsen*. Scriptum, 2006, ISBN 90 559 4481 5, 195 blz., 22,50 euro.

Te boek

Het Nederlands in jaartallen

FILIP DEVOS

Een huzarenwerk. Dat is het minste wat men kan zeggen over het pas verschenen *Calendarium van de Nederlandse taal. De geschiedenis van het Nederlands in jaartallen* van Nicoline Van der Sijs. Eind 2006 kreeg Van der

Sijs voor haar complete werk de Prins Bernhard Cultuurfonds Prijs voor de Geesteswetenschappen. Dat maakte het haar mogelijk dit nieuwe boek te schrijven. In dit werk wordt 'in chronologische volgorde de externe geschiedenis van de Nederlandse taal beschreven [...] kortom: alles wat er mét het Nederlands is gebeurd'.

Het *Calendarium* bestaat uit zes hoofdstukken en een literaturopgave. De hoofdstukken volgen uiteraard de chronologie van het Nederlands: van de oudste tijden tot 1150 (het Oudnederlands), van 1150 tot 1500 (het Middelnederlands), van 1500 tot 1700 (vorming van het Standaardnederlands), van 1700 tot 1795 (het Nederlands in de 18de eeuw, tot aan de Franse tijd), van 1795 tot 1900, en ten slotte van 1900 tot 2007. De laatste twee hoofdstukken zijn de uitgebreidste en beslaan ongeveer de helft van het boek. Vanaf 1830 krijgen de jaartallen als specificatie mee: Nederland (NL), België (B), Friesland (FR), Zuid-Afrika (ZA).

Naast die jaartallen wijdt de auteur een vijftigtal kaderstukken aan onder meer de Romeinse erfenis, mystiek taalgebruik, preutsheid, de invloed van de Statenvertaling, persoosnamen, de betekenis van de Franse tijd voor het Nederlands, rooms-katholieke woorden, legertermen, germanismen, nieuwe woorden uit de Eerste Wereldoorlog, het mooiste woord, mode in de voornaamgeving, de Vlaamse beweging, of de taalkundige invloed van Van Kooten en De Bie.

Een leuk boek is dit om door te bladeren. Zo leer je dat rond 725 voor het eerst het woord *Vlaanderen* werd vermeld, en daarmee werd aanvankelijk alleen de streek

rond Brugge en Oudenburg bedoeld. In 1467 wordt het oudste Italiaanse leenwoord door het Nederlands overgenomen, namelijk *bank*. Pas in 1890 wordt in de Belgische senaat voor het eerst een redevoering in het Nederlands gehouden. In 1911 wordt dan weer voor het eerst het gebruik van *hun* als onderwerpsvorm gesignaleerd (*hun zeggen*). Een van de lemma's ziet er als volgt uit:

1962 (B) Eerste nummer van het tijdschrift *Taalbeheersing in de administratie*, vanaf 1985 *Taalbeheersing in de praktijk*, vanaf 1998 *Over taal*.

In hetzelfde jaar 1962 verschijnt de eerste druk van het *ABN-woordenboek* van Heidebuchel, wordt de taalgrens in België vastgelegd, verleent België Rwanda en Urundi (later Burundi) de onafhankelijkheid, bepaalt het Tweede Vaticaans Concilie dat naast het Kerklatin ook de landstaal in de liturgie is toegestaan, wordt in Nederland een discussie rond nette en onnette woorden gehouden, neemt Jacques Brel een Nederlandstalige plaat op en wordt onder meer ook de term *luisterlied* ('chanson') gemunt door vertaler Ernst van Altena.

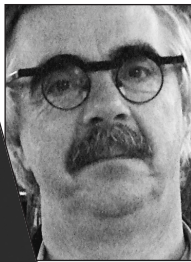
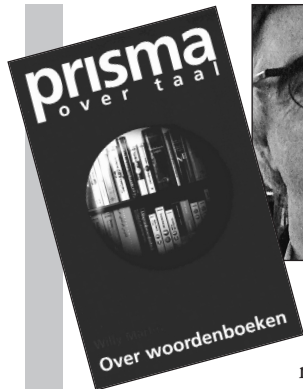
Heel wat aandacht in dit *Calendarium* gaat naar de ontwikkeling van de woordenschat, met name naar woorden die voor het eerst gebruikt werden. Enkele voorbeelden: 1956: frisdrank, 1960: smartlap, 1965: ooggetuige, 1969: aaibaarheidsfactor, 1979: tuin winterklaar maken, 1971: allochtoon, 1983: streektaal-functionaris, 1989: Verkavelingsvlaams, 1992: afvalbaron, 1994: flitspaal, 1996: witte mars, 2000: bama-model. Een monumentaal boek, en een buitengewone aanwinst voor de neerlandistiek.

Nicoline van der Sijs, *Calendarium van de Nederlandse taal. De geschiedenis van het Nederlands in jaartallen*. Den Haag: Sdu Uitgevers, 2006, ISBN 90 12 11737 2, 338 blz., 25,95 euro.

Te boek

Over woordenboeken

JACQUES VAN KEYMEULEN

Een woordenboek ziet er doorgaans eenvoudig uit: een lijst van woorden, alfabetisch netjes in het gelid, gevolgd door betekenisomschrijvingen (en eventueel nog andere informatie). Dat doet soms de gedachte postvatten dat

het maken van dat woordenboek ook wel een eenvoudige zaak geweest zal zijn, tijdrovend misschien wel, maar toch eenvoudig. Die gedachte is echter verkeerd.

Het is dus een zeer goede zaak dat er boeken het licht zien als dat van Willy Martin, emeritus hoogleraar in de lexicologie en terminologie aan de Vrije Universiteit Amsterdam, die met *Over woordenboeken* een aantal wetenswaardigheden in verband met het schrijven van woordenboeken naar een ruim publiek wil brengen. Prof. Martin is uitstekend geplaatst om dat te doen. Hij was voorzitter van de Commissie Lexicografische Vertaalvoorzieningen (CLVV, nu ALVV met de A van 'Adviescommissie') en was/is betrokken bij tientallen woordenboekprojecten, dikwijls voor de zogenaamde 'kleinere talen' binnen de Europese Unie.

Het boek bevat elf essays die 'ons op speelse wijze door de wondere wereld van de woordenboekmakers [leiden]', aldus prof. dr. Bernard Al in de inleiding op het werk. De elf hoofdstukken vormen samen geen samenhangend betoog, maar zijn bewerkingen van (gedeelten van) toespraken of bijdragen, recensies, reacties, antwoorden op vragen... Ik heb de indruk dat de auteur een aantal nog niet gepubliceerde teksten had liggen die hij – na selectie en fatsoenering – in dit boek heeft bijeengebracht, omdat ze het toch waard waren gepubliceerd te worden. Dat laatste is zeker het geval.

Het eerste hoofdstuk, 'Over definities in woorden- en andere boeken', handelt over de centrale bezigheid van de lexicograaf: het verzinnen van definities waarin de

betekenis van woorden zo goed mogelijk wordt weergegeven. De auteur laat hier ook zien dat die vaardigheid op gedichten toepasbaar is. In 'Wortubukuman' gaat het vervolgens over het vertaalwoordenboek voor het Sranantongo, de omgangstaal van Suriname, dat in 2005 aan de pers werd voorgesteld. De titel van hoofdstuk drie: 'Kleine talen maken het verschil: het vertaalwoordenboekbeleid van de Nederlandse en Vlaamse overheid in het laatste decennium' – naar mijn smaak het minst 'speelse' stuk – spreekt voor zich. Het vierde hoofdstuk handelt over het vertaalwoordenboek voor het Deens (verschenen in 2004), het vijfde over het vertaalwoordenboek voor het Indonesisch dat ook in 2004 het licht zag. In het volgende stuk 'Het papieren imago van de lexicograaf' wordt ingegaan op een oud zeer: het (onterechte) stoffige imago van de lexicografie. Het woordenboek van het Schiermonnikoogs is het volgende onderwerp. Lexicografen krijgen ook vragen uit het publiek: getuige daarvan het achtste essay, over het woord *bruidschat* als antwoord op een juridische vraag, essay nummer negen is gewijd aan ANNA (woordenboekproject Afrikaans-Nederlands, Nederlands-Afrikaans), en nummer tien aan de kwestie 'Nederlands' of 'Hollands' in de titel van woordenboeken. Het boek besluit met beschouwingen omtrent de kwaliteit van de vertaalwoordenboeken: 'Niet ieder vertaalwoordenboek is een (goed) vertaalwoordenboek' – dat vermoeden was ondertussen bij de lezer al gerezzen.

Het boek van Willy Martin is gevarieerd en onderhoudend. De band tussen de verschillende essays is dat ze alle over lexicografie handelen. Het boek is 'de haute vulgarisation' en zal door iedereen die interesse heeft voor woordenboeken met plezier gelezen worden.

Willy Martin, *Over woordenboeken*. Utrecht: Het Spectrum (Prisma over taal), 2006, ISBN 90 274 3206 6, 118 blz., 12,50 euro.

Te boek

Cultuurtoeristische Van Dale

FILIP DEVOS

Met de *Cultuurtoeristische Van Dale* brengt Van Dale Lexicografie alweer een spin-off op de markt voor een specifiek doelpubliek. Dit keer stelde een redactie onder leiding van hoofdredacteur Ton den Boon een woordenboek samen dat bedoeld is 'voor reizigers met een meer dan gemiddelde belangstelling voor kunst en cultuur'. Het accent ligt in het nieuwe woordenboek op 'de cultuurtoeristische terminologie in Europa (van Ierland tot Rusland en van Zweden tot Portugal) en de delen van Azië en Afrika die aan de Middellandse Zee grenzen, zoals Turkije, Israël, Egypte, Marokko en de andere Noord-Afrikaanse landen'. Daarnaast komen ook termen aan bod die 'exclusief betrekking hebben op de bezienswaardigheden in meer exotische vakantiebestemmingen, zoals Mexico, India, Indonesië en Thailand'.

In het woordenboek worden ongeveer 5000 trefwoorden op het gebied van archeologie en geschiedenis, architectuur, bouwkunde, beeldende kunsten (beeldhouwkunst, prentkunst, schilderkunst, tekenkunst), nijverheid, folklore en religie toegelicht (bijvoorbeeld *architraaf*, *buiklijst*, *dodentlantaarn*, *fandango*, *hypocaustum*, *kibla*, *nymphaeum*, *perzenpuin*, *readymade*, *ziggoerat*). De definities kunnen echte (klassieke) woordenboekdefinities zijn, naast encyclopedische toelichtingen, onder meer over termen als *de Amsterdamse school*, *Aristoteles*, *het getenaïlleerd stelsel*, *Ghibellijnen*, *muur van Hadrianus* of *prerafaëliet*. Heel wat termen – ongeveer een tiende van het aantal lemma's – worden geïllustreerd: de *achtkante poldermolen*, de *acanthus*, het *Korinthisch kapiteel*, de *rollijst*, de *slaolie-stijl* of de *zespas*. Die illustraties vormen een zeer welkome informatiebron, vooral bij ingewikkelde bouwkundige termen.

Naast de eigenlijke lemma's – van *aanbidding* tot *zwikvulling* – werden in de *Cultuurtoeristische Van Dale* ook een Franse, Duitse, Engelse, Spaanse en Italiaanse index opgenomen, waarin Nederlandse vertalingen te vinden zijn van anderstalige termen, bijvoorbeeld het

Franse *galerie de transept* - *zijbeukgalerij*, het Duitse *Fürstengrab* - *vorstengraf*, het Engelse *needle beam* - *jukbalk*, het Spaanse *arco adintelado* - *schildboog*, *schouderboog*, *spiegelboog*, of het Italiaanse *deposizione dalla croce* - *kruisafneming*. Het betreft de 'meest relevante moderne talen'. In het woordenboek zelf kan dan weer de betekenis van de vertaling gevonden worden. Een illustratieverantwoording sluit het geheel af.

De lemma's bevatten (maximaal) de volgende informatie: grammaticale informatie (*de-* of *het-*woord, meervoudsvorm), een analytische definitie, een encyclopedische toelichting, synoniemen, een verwijzing naar een illustratie, verwijzingen naar synoniemen en verwante woorden, en ten slotte herkomstinformatie. Een lemma als *kamsin* ziet er als volgt uit:

kamsin (de (m.); -s) verstikkend hete zuidwestenwind die in maart en april over de Sahara tot in het oostelijke gedeelte van de Middellandse Zee waait. Syn. *chamsin*. < Ar. khamsin, verkort uit *rih al khamsin* (de wind van de vijftig), omdat de wind gedurende vijftig dagen waait.

De *Cultuurtoeristische Van Dale* bevat ten slotte honderden woorden en uitdrukkingen 'die niet eerder in een Van Dale woordenboek beschreven waren', aldus de inleiding. De term *cultuurtoeristisch* staat trouwens zelf niet in de *Grote Van Dale* vermeld. En zo kan er sprake zijn van een blijvende kruisbestuiving tussen de *Grote Van Dale* en zijn afgeleide producten.

Ton den Boon (hoofdred.), *Cultuurtoeristische Van Dale. Woordenboekgids voor de cultuurtoerist. 5000 termen verklaard. 500 illustraties. Meertalige index.* Utrecht/Antwerpen: Van Dale Lexicografie, 2007, ISBN 9789066489622, 526 blz., 34,95 euro.

Rare kerels, die Karels!

HUGO BROUCKAERT

Voor mij ligt een videofilm over Brugge. Het is een door Fransen gemaakte en in Nederland vertaalde documentaire. Mooie beelden, daar niet van, maar Karel de Stoute (*Charles le Téméraire*) wordt er de hele film door Karel de Kale genoemd. Het grafmonument van de vader van Maria van Bourgondië in Brugge is echter wel degelijk dat van Karel de Stoute. Vraag het in Luik maar aan de 600 Franchimontezen.

Téméraire is natuurlijk geen gemakkelijk woord, zeker niet voor Nederlanders. Een bijkomende verzachtende omstandigheid voor die vergissing is dat ook Karel de Kale wat met Brugge te maken heeft. Zijn ongemeen wulpse dochter Judith, die op twintigjarige leeftijd al twee keer getrouwd was, waarvan een keer met haar stiefzoon, en tussendoor nog met een bisschop gerollobd had, werd door Kale Karel in een klooster opgesloten om verder onheil te voorkomen. In het jaar 861 werd zij geschaakt door Boudewijn met de IJzeren Arm en op die manier werd ze de vrouw van de eerste graaf van Vlaanderen. Over het verleden van die Boudewijn kunnen wij het best het diepste stilzwijgen bewaren. Beide partijen bezorgen Vlaanderen niet direct een getuigschrift van goed zedelijk gedrag.

Het geschiedenisonderwijs in mijn jeugd was alleszins diepgaander en smeuïger dan vandaag. Wat verleden week gebeurde, is voor de tegenwoordige generaties nauwelijks het herinneren waard. Zo komt het dat weinigen nog het onderscheid kennen tussen Karel de Grote, Keizer Karel en Karel De Gucht, al liggen daar eerst zeven eeuwen en vervolgens nog eens vijf eeuwen tussen. Ikzelf kan ze uit elkaar houden omdat ik van de eerste twee de moeders gekend heb, respectievelijk Bertha met de Grote Voeten en Johanna de Waanzinnige.

De derde komt af en toe iets vertellen op de televisie. Historici maken het ons helaas niet gemakkelijk. De volgnummers en bijnamen van vorsten zijn immers een ongelooflijk kluwen. Ik beperk me tot de Karels. Onze Keizer Karel heet in Frankrijk Charles Quint, een vreemd woord dat vijf betekent, en in Spanje Karel I. De grote, de kale en de gucht hebben we al gehad, maar er waren ook dikke, boze, eenvoudige, manke, simpele, stoute, goede en schone Karels. In Zweden beginnen ze om een duistere reden pas bij Karel VII. Een van de Franse Karels kreeg zelfs nog tijdens zijn leven een nieuwe bijnaam. Karel VI werd lange tijd de Welbeminde genoemd, omdat hij zo braaf was dat de Engelsen onder zijn bewind ongeveer heel Frankrijk konden veroveren. Uiteindelijk noemden ze hem de Waanzinnige. Hij dacht immers dat hij van glas was, al heeft hij nooit een barst opgelopen.

Boeiende bijnamen als Hendrik de Vogelaar, Walter de Haveloze, Boleslav Scheefmond van Polen, de Franse koning Lodewijk de Woelzieke, de Valse Boudewijn, Anton de Grote Bastaard, de stadhouder Floris Dumbier, Manke Jan en – niet te vergeten – Schele Gijs, graaf van Buren... we moeten ze allen wegens plaatsgebrek onbesproken laten, meer onbesproken dan ze tijdens hun leven waren.

Van de Filipsen, Hendriken en Lodewijken zijn er een onnoemelijk aantal. Ze hadden meestal ook heel wat vrouwen, wat vooral in Frankrijk niet zonder belang was. Over Lodewijk XVI zei de Franse schrijver Léon Bloy: 'Hij had geen maîtresses en meer valt over hem niet te zeggen'.

Over de VI vrouwen van Hendrik VIII zal ik het ooit nog wel eens hebben, of waren het de VIII vrouwen van Hendrik VI? Je vraagt je per slot van rekening af waarom wij zo over ons eigen koningshuis zeuren.

Quiz over taal

Test uw kennis van het Nederlands

NATALIE HULSEN

I. Wat betekenen de onderstaande woorden?

1. parser
 - a) een afstammeling van voor de islam naar India gevluchte aanhangers van de Zoroasterdienst
 - b) een programma voor automatische zinsontleding
 - c) de persoon die het ritme aangeeft op een galei
2. remotie
 - a) een boot uit de wind draaien
 - b) herstellen na een zware operatie
 - c) ongevraagd ontslag
3. mascaret
 - a) groteske mensen- of dierenkop op sluitstenen van bogen, gewelven enz.
 - b) Indiaas filmgenre
 - c) plotseling sterk oplopende vloed in riviermondingen
4. eschsoltzia
 - a) goudpapaver
 - b) slotformule van een oorkonde
 - c) tropische parasiet

II. Welk woord is correct gespeld?

1. a) tv-loos
b) TV-loos
c) tv'loos
2. a) toermalijn
b) toermalein
c) tourmalijn
3. a) ge-aprèskied
b) geaprès-skied
c) ge-après-skied
4. a) kwikoxide
b) kwikoxyde
c) kwik-oxyde

III. Rijg de woorden aan elkaar

1. kar register
2. zee schade
3. plaat blauw
4. thee kachel

IV. Welk woord is niet correct gespeld?

- a) ten enen male
- b) te zijner tijd
- c) uitentreuren
- d) heden ten dage
- a) preses
- b) bon vivants
- c) guerrilla
- d) sans gène
- a) retoriek
- b) gekoeieneer
- c) cisterciënzerklooster
- d) onloochenbaar
- a) euroambtenarij
- b) kop-van-jut
- c) kapucijneraap
- d) zinneprikkelend

V. Vul de ontbrekende woordtekens aan in de onderstaande woorden. Schrijft u alles in één woord, met een spatie, een trema of een liggend streepje?

1. 8 uur journaal
2. ex New Yorker
3. 2 pk motor
4. science fiction figuur
5. ge EHBO d
6. eau de cologne fles
7. christen democratisch
8. spring in 't veld gedoe
9. ad interim aanstelling
10. vice premier schap

OPLOSSINGEN

- I. 1b / 2c / 3c / 4a
II. 1c / 2a / 3b / 4a
III. 1. kas / 2. water / 3. staal / 4. pot
IV. 1a. ten enenmale / 2d. sans gène / 3b. gekoeioneer / 4d. zinneprikkelend
V. 1. 8 uurjournaal / 2. ex-New Yorker / 3. 2pk-motor / 4. sciencefictionfiguur / 5. ge-EHBO'd / 6. eau-de-colognefles / 7. christendemocratisch / 8. spring-in-'t-veldgedoe / 9. ad-interim-aanstelling / 10. vicepremier-schap